

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Katedra studií občanské společnosti

Podmínky a možnosti rozvoje organizací občanské společnosti
v oblasti zachování a podpory svěbytné národní kultury v Burjatsku

Diplomová práce

Bc. Varvara Borisova

Vedoucí práce: Ing. Petr Jan Pajas

Praha 2018

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.

V Praze dne 4. května 2018

.....
podpis

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala Ing. Petru Janu Pajasovi za vedení mé diplomové práce, jeho cenné návrhy a trpělivost. Dále děkuji rodičům za podporu a příležitost studovat na této univerzitě. Zvláštní poděkování patří mým přátelům, kteří mě inspirují.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Teoretická východiska	
2.1. Vymezení pojmu občanská společnost.....	5
2.2. Kultura jako nástroj sebeidentifikace národa.....	10
2.3. Občanská společnost a občanský aktivismus na území Ruské federace: historický exkurz.....	13
2.4. Legislativní rámec.....	24
2.5. Metodologie.....	26
3. Aplikovaná část	
3.1. Občanská společnost v Burjatsku: specifika a problémy.....	31
3.2. Národní kulturní obrození.....	45
3.3. Role občanské společnosti v procesu znovuoživení a ochrany burjatské kultury.....	50
4. Shrnutí a výhledy do budoucnosti.....	58
5. Závěr.....	62
6. Seznam pramenů a použité literatury.....	63

Abstrakt

Práce se zaměřuje na popis reálných podmínek a možností rozvoje organizací občanské společnosti v oblasti obrození svébytné kultury na území republiky Burjatsko, která je subjektem Ruské federace.

Teoretická část zahrnuje základní přístupy k pojetí občanské společnosti, vymezení pojmu kultura, krátký exkurz do dějin občanského aktivismu v Rusku a přehled právních předpisů, které upravují činnost ruských neziskových organizací v současné době. V aplikované části se autorka prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů a analýzy dokumentů snaží vytvořit detailní pohled na to, v jakých souvislostech dnes existuje organizovaná občanská společnost v Burjatsku a jakou roli hraje v procesu znovuobjevení a podpory národní kultury Burjatů, která byla během sovětského období státem potlačována.

Závěry práce poukazují na celkové zlepšení prostředí pro rozvoj občanské společnosti na burjatském území za posledních 27 let, ale zároveň obsahují doporučení, která by měla přispět k překonání existujících problémů.

Klíčová slova: občanská společnost, nezisková organizace, kultura, národ, národní obrození, Burjatsko, postsovětská doba, demokracie.

Abstract

This thesis focuses on the description of real conditions and opportunities of development of civil society organizations in the field of cultural heritage preservation in Buryatia, which is a federal subject in Russia.

The theoretical part includes basic approaches to the concept of civil society, the definition of culture, a brief excursus into the history of civic activism in Russia, and an overview of laws and regulations governing the activities of Russian non-profit organizations. In the second part the author, through semi-structured interviews and a document analysis, seeks to provide a detailed insight into the context in which the organized civil society exists in Buryatia nowadays and to understand what role it plays in the process of rediscovering and promoting the Buryat national culture that was suppressed during the Soviet period.

The conclusions of the thesis point to general improvement in the conditions for civil society in Buryatia over the last 27 years, and also contain recommendations on a range of actions that should help overcome the current barriers.

Key words: civil society, non-profit organization, culture, nation, national revival, Buryatia, Post-Soviet period, democracy.

1. Úvod

*Kultura je to, co udělalo, že člověk je něčím jiným
než náhodným úkazem v přírodě.*

André Malraux

Slova významného francouzského spisovatele, kulturologa a politika Andréa Malrauxe ilustrují skutečnost, že kultura je jedním z nejzákladnějších aspektů lidství. Tématem kultury a jejího významu pro člověka se zabývali již odedávna tisíce vědců. Tento termín používáme v běžném životě každodenně, když mluvíme o „kulturní akci“, „kultuře pití kávy“ nebo „národní české kultuře“. Co je kultura? Odpověď je jednoduchá: téměř všechno. Pravidla chování, styl oblékání, jazyky, antické mýty, romány Dostojevského, týdeníky, fotografie, díla Kupky, starožitné šperky, filmy o lásce, učebnice dějepisu, skladby Bacha – lze pokračovat donekonečna. Důležitá je myšlenka, že kultura obklopuje nás vždy a všude a je naším nástrojem; dokáže ovlivňovat nás a zároveň je námi vytvářena, může být příčinou konfliktu nebo naopak sjednotit, lze ji využít jak pro dobro, tak i pro zlo.

Zdá se, že existenci kultury nic nehrozí: je poměrně těžké si představit, že bychom jednou přestali používat řeč nebo poslouchat hudbu, ale problém je v tom, že ve světě existují stovky jedinečných a osobitých kultur. Některé z nich, bohužel, již jsou ztracené, což znamená, že se informace o nich nedochovala do dnešní doby, jak to bylo v případě Velikonočního ostrova. Kvůli krvavým válkám, zotročení a epidemii neštovice v 19. století zmizela celá populace obývající tuto lokalitu a spolu s ní zmizel jejich kulturní odkaz. Říká se, ztráta kterékoli kultury je ochuzením světa. V poslední době si to společnost uvědomila, a proto se lidé začali snažit o ochranu a oživení kulturního dědictví. Avšak v dějinách lidstva bývala období, kdy kultura byla potlačována záměrně; cílem bylo její totální vykořenění. A právě takové období zažila dnešní Ruská federace během epochy sovětské vlády.

I když Rusko vždy bylo mnohonárodnostní zemí, kde vedle sebe v míru koexistovaly desítky odlišných kultur, situace se změnila v roce 1922, kdy spojením Ruské sovětské federativní socialistické republiky (RSFSR), Ukrajinské SSR, Běloruské SSR a Zakavkazské SSR vznikl Svaz sovětských socialistických republik. Začátek sovětské doby se vyznačoval podporou národních kultur, příznivým postojem k používání mateřského jazyka a vizualizací ideje „přátelství národů SSSR“ (*družba narodov*). Avšak na konci třicátých let 20. století se státní politika vrací k procesu rusifikace, který v podstatě začal ještě v době Ruského impéria jako prevence separatistických tendencí, jichž se obávali tehdejší panovníci. Posiluje se role ruského jazyka, který se stává dominantním ve veřejné

sféře, zároveň probíhá politika proti náboženství a vytváří se nadnárodní identita „sovětského člověka“.

Pocházím z republiky Burjatsko v Sibiřském federálním okruhu Ruské federace, kde tzv. „titulním“ národem jsou Burjati. Je to poměrně velká etnická skupina (kolem 700 tisíc), která má jedinečnou kulturu. Burjati sdílejí společnou představu o svých předcích a dějinných zkušenostech, mají vlastní jazyk – burjatštinu, hlásí se k tradičním pro ně náboženstvím – buddhismu a šamanismu a vlastní bohaté kulturní dědictví. Během sovětského období burjatská kultura také byla v ohrožení, ale největšímu tlaku byly vystaveny jazyk a náboženství. Jedním z nejtěžších důsledků, který se stal vážným problémem v současnosti, je postupné odumírání burjatštiny. Naštěstí si lidé toho všimli a objevila se tendence k záchraně a oživení nejen jazyka, ale i kultury celkově.

Znovuobjevení burjatské kultury se především věnovali předáci procesu národního obrození, které proběhlo v Burjatsku po pádu Sovětského svazu v roce 1991. Samozřejmě že místní vláda také podporovala kulturní obnovení, avšak iniciativa většinou pocházela „zdola“. V souvislosti s tím začaly vznikat občanské a neziskové organizace, jejichž posláním byla ochrana a následný rozvoj burjatské kultury, ale jejich činnost komplikovaly nepříznivé sociální, ekonomické a politické podmínky, které byly výsledkem krize devadesátých let a ovlivňují společnost až dodnes.

Ve své práci si kladu za cíl vytvořit celkový pohled na to, jakým způsobem a do jaké míry se burjatská občanská společnost podílela na procesu obrození národní kultury po zániku SSSR a jak v současné době podporuje její rozvoj. Mým záměrem také je alespoň stručně popsat dějiny občanské společnosti na území dnešního Ruska a Burjatska a zjistit, jaké dnes jsou podmínky pro činnost organizací ve smyslu legislativního rámce, vztahů s vládou a finančních možností s přihlédnutím k celostátnímu kontextu. Práce by měla zachytit změny v oblasti občanské angažovanosti a postavení občanské společnosti, které proběhly v Ruské federaci za posledních 27 let. Volba tohoto tématu je příležitostí přispět nejen k rozšíření znalostí o občanské společnosti v Burjatsku, ale i ke zkoumání občanských společností v zemích mimo Evropskou Unii, které prošly zásadními politickými transformacemi.

Přínos práce vidím i v tom, že otevírá prostor pro detailnější výzkum ruské občanské společnosti, neboť zatím tento obor pociťuje nedostatek relevantní literatury. Vzhledem k tomu, že se jedná o největší stát světa, kde každý subjekt má vlastní specifika, jsem se rozhodla zaměřit na republiku Burjatsko, protože jsem měla možnost uskutečnit výzkum během pobytu doma. Každopádně doufám, že základní tendence v rozvoji občanské společnosti, jež se vyskytují v daném regionu, lze považovat za společné pro větší část

území, neboť místní vlády jednotlivých republik a krajů se podřizují federativnímu aparátu. Závěrečná tvrzení o ruské občanské společnosti vcelku, která jsou založena na kritickém posouzení jejího současného stavu a analýze občanské společnosti v Burjatsku, mají obzvlášť teoretický charakter. Zaměření právě na znovuoživení národní kultury je motivováno osobním zájmem a snahou pochopit, jak tento proces souvisí s obrozením národního sebeuvědomění Burjatů.

V Ruské federaci se během posledních 150 let politický systém změnil několikrát. Impérium se stalo federativní republikou, která v podstatě byla totalitním státem, a posléze se zase přeměnilo, tentokrát ve federaci. Politika ruských a sovětských lídrů byla většinou zaměřena na udržování vůdčího postavení ve světě, a to i za cenu životů a blahobytu jejich spoluobčanů. Uprostřed represí, revolucí a válek se rozvíjela a usilovala o přežití ruská občanská společnost.

Demokratický systém v Rusku vznikl na přelomu 20. a 21. století. Ústava z roku 1993 prohlašuje Ruskou federaci za „demokratický federativní právní stát s republikánskou formou vlády“. Avšak ze začátku demokracie byla spíše formálním principem ukotveným v prvním článku Ústavy za účelem vytváření pozitivního image země na mezinárodní politické aréně. Během posledních několika let lze zaznamenat značný posun na cestě k opravdové demokracii, nicméně zatím se diskutuje, je-li demokratické Rusko skutečností nebo mýtem. Pro popis současné politické situace v Ruské federaci by se hodil termín „anokracie“ označující formu vlády, která je formálně demokratická, ale má rysy autokratických režimů.

Slabá demokracie je překážkou pro rozvoj zdravé občanské společnosti. Organizace nezískávají dostačující podporu ze strany veřejnosti a vlády, a navíc jsou někdy ohroženy kvůli svým názorům. Ruská společnost se celkově charakterizuje nízkou úrovní politické angažovanosti, jejíž příčinou je obecně lhostejná nálada, která je vyvolána rozšířeným přesvědčením, že „stejně se nic nezmění“. Představitelé ruské občanské společnosti se však aktivně účastní politického, kulturního a sociálního života státu. Jejich činnost přitahuje pozornost nejen veřejnosti a politiků, ale i vědců.

Práce se skládá ze dvou částí. První část pojednává o teoretických východiscích výzkumu. Na začátku se budu věnovat teorii občanské společnosti a soustředím pozornost na tři základní koncepce, které považuji za nejrozšířenější. Dále se zaměřím na pojetí kultury v sociovědním myšlení a její postavení v národním sebeuvědomění. Poté následují krátký popis historického kontextu, v němž se vyvíjela ruská občanská společnost, a charakteristika legislativního rámce, který v současnosti vytváří prostor pro její činnost. Metodologie výzkumu je uvedena v poslední kapitole první části. Druhá část obsahuje výsledky výzkumu

a jejich interpretaci v souvislosti s existujícími podmínkami. Budu se zabývat odpověďmi na výzkumné otázky a vytvořením celkového pohledu na burjatskou občanskou společnost a její roli v procesu obnovení a rozvoje národní kultury. Závěrem se pokusím zformulovat, jaké perspektivy rozvoje má občanská společnost v Burjatsku a co jí potenciálně hrozí. Vzhledem k tomu, že některé použité pojmy jsou odlehlé od zdejších vědomostí, pro snazší a lepší pochopení textu budou vysvětleny v poznámkách pod čárou.

2. Teoretická východiska

2.1. Vymezení pojmu občanská společnost

Občanská společnost je složitý a mnohostranný pojem. Pro vymezení toho, čím vlastně je a co do ní patří, lze použít několik základních koncepcí. Samozřejmě, existuje mnohem více přístupů k definici daného termínu, každý z nich by mohl být výchozím bodem v rámci této práce, avšak vzhledem k tomu, že jejím cílem není rozbor jednotlivých teorií a hledání nejvíce vhodného vymezení, budou zmíněny pouze tři pojetí občanské společnosti, které patří do těch nejpoužívanějších.

Strukturálně-operacionální definice Salamona a Anheiera

Nejčastěji, když mluvíme o občanské společnosti, máme na mysli organizace, které působí mezi státem, rodinou a trhem a tvoří občanský sektor. Termín „sektor“ se vztahuje k sektorovému rozdělení hospodářství, které předpokládá existenci veřejného sektoru a soukromého tržního sektoru. Avšak některé organizace se nedalo zařadit do jednoho z nich, a proto vznikl „třetí sektor“, jemuž se nyní také říká občanský, neziskový nebo nezávislý.

Po celém světě se zakládají tisíce organizací, které se hlásí k občanskému sektoru, ale liší se v právních formách a dalších atributech. Pro jejich snadnější vymezení Lester M. Salamon a Helmut K. Anheier vytvořili strukturálně-operacionální definici organizací občanského sektoru, která stanoví pět znaků¹:

- Organizovanost. Subjekt má institucionalizovanou formu.
- Samosprávnost. Subjekt se spravuje sám a má vlastní strukturu řízení.
- Soukromý charakter. Subjekt je nezávislý na státu a není jím řízen.
- Neziskovost. Subjekt není založen za účelem dosahování zisku. Případný zisk není rozdělován, nýbrž je použit k naplnění cílů a poslání organizace.
- Dobrovolnost. Subjekt využívá práce dobrovolníků; členství v organizaci není povinné.

Pokud subjekt odpovídá výše zmíněným znakům, mluvíme o organizaci občanského sektoru. V České republice k nim patří především ústavy, spolky, nadace, nadační fondy, obecně prospěšné společnosti a evidované právnické osoby církve. Avšak strukturálně-operacionální definice není dokonalá a existuje řada subjektů, které spadají do oblasti tzv.

¹ Skovajsa, Marek. Občanský sektor : organizovaná občanská společnost v České republice / Marek Skovajsa a kol. Vydání 1. Praha : Portál, 2010. s. 37–39

„hraničních případů“. Každopádně vymezení Salamona a Anheiera umožnilo srovnání velikosti a aktivity občanského sektoru v různých zemích a zjednodušilo vedení statistik.

Strukturálně-operacionální definice vystihuje pouze institucionalizovanou část občanské společnosti a vynechává její neorganizovanou složku. Občanská společnost je široký pojem, který zahrnuje nejen organizace a jejich činnost, ale i neformální aktivity a specifickou kulturu.

Občanská společnost dle J. Sokola

Profesor Sokol definuje občanský sektor jako „spontánní a vždy dílčí sebe-organizaci individualizované společnosti okolo veřejných zájmů“. Zahrnuje aktivity, které se realizují z iniciativy jednotlivých lidí a ve prospěch společnosti a druhých. Sokol vymezuje čtyři charakteristické rysy občanského sektoru. Jimi jsou²:

- Občanské prostředí: vznik a rozvoj občanského sektoru je umožněn pouze ve společnosti, která není postavena na tradičních strukturách, nýbrž je rovnostářská a vysoce individualizovaná.
- Spontánnost – iniciativa přichází „zdola“ od obyčejných lidí; kvůli tomu občanský sektor je často označován jako nestátní.
- Rozmanitost – občanský sektor tvoří jednotlivé nezávislé organizace, které někdy mají obdobné cíle, ale působí samostatně, i když může docházet k síťování a zastřešení.
- Veřejný zájem – organizace občanského sektoru, i když vznikají kolem určitého zájmu a na základě vzájemné prospěšnosti, posléze svou činností přispívají k tomu, co tento zájem přesahuje.

Dle Sokola občanská společnost v různých podobách existovala vždy, ale velký zájem o ni se objevil jen v minulém století. Teď je vnímána jako samostatná oblast společenského života. Sokol definuje tři historické změny, které v určité míře způsobily její vznik – růst státní moci, sekularizace a industrializace. Plnokrevnou občanskou společností je třeba důrazně odlišovat od demokratického státu, který pro ni je pouze „jedním z orgánů její organizace“³. Lze dokonce říci, že stát je „tou největší a nejsilnější neziskovou

² Sokol, Jan. Společnost jako komunikace. In: Bergerová, Marcela. Občanský sektor : studie a souvislosti : sborník textů. Moravský Beroun : Moravská expedice, 2002.

³ Dohnalová, Marie. Antropologie občanské společnosti : analýzy a interpretace s přihlédnutím k výsledkům vědecko-výzkumného a pedagogického zaměření Katedry oboru Občanský sektor FHS UK v Praze. Brno: Nadace Universitas Masarykiana : CERM : NAUMA, 2004. s. 64

organizací“. Občanskou společnost není možné srovnávat se společností politickou, protože na rozdíl od politických stran, které bojují o moc a trvají na výlučném členství, účast na činnosti různých organizací občanského sektoru se nemusí vylučovat. Občanská společnost nemá výraznou hierarchickou strukturu vzhledem k její rozmanitosti, ale charakterizuje se vysokým počtem horizontálních vazeb, sítí a skupin, založených na spolupráci mezi jednotlivými organizacemi.

Alexis de Tocqueville a „školy demokracie“

V 19. století francouzský myslitel Alexis de Tocqueville po návštěvě USA napsal významnou knihu „Demokracie v Americe“, v níž založil novou tradici přístupu k vnímání občanské společnosti.

Alexis de Tocqueville mluví o rovnosti jako o „odlišujícím znaku“ demokratických epoch. Rovnost dle něj je cestou k individualismu, který je nebezpečný tím, že se lidé izolují, oddalují se a stávají se lhostejnými ve věcech společného rozhodování. Společnost se ocitá ve stavu, když se skládá z nekonečného množství „malých“ společenství; a ovšem je nezměrně těžko dojít k tomu, aby její složky navzájem mezi sebou komunikovaly a pečlivým způsobem spolupracovaly. Na tomto místě je třeba si vzpomenout na někdejší stavy. Hlavním pilířem každého stavu byla práva, povinnosti a hodnoty sdílené určitou skupinou lidí. Aristokraté bránili svá privilegia, protože ta je odlišovala od ostatních; tato činnost vyžadovala spolupráci, vzájemnou podporu uvnitř skupiny a společné jednání. V demokratické společnosti, kde jsou si všichni rovni, chybí tento pocit sounáležitosti, občané jsou „nezávislí a slabí“. Podle Tocquevillea způsob řešení daného problému najdeme ve Spojených státech, kde lidé jsou zapojeni do politického života, a proto musí opustit svůj uměle vytvořený „individualistický svět“ a vstoupit do prostoru veřejných záležitostí. Svobodné instituce jim pomáhají pochopit, že jsou celek a mají něco, co je zapotřebí bránit – tím je jejich svoboda jednat společně ve veřejném zájmu⁴: „Lidé se zabývají obecnými zájmy nejdříve z nutnosti, a potom proto, že si to přejí; to, co bylo kalkulací, stává se sklonem; a tím, že pracuje pro blaho svých spoluobčanů, získává člověk nakonec návyk, a dokonce nalézá radost v tom, že jim slouží“⁵.

Tocquevillovská tradice klade velký důraz na možnost sdružovat se, protože sdružování umožňuje rozvoj dovedností nezbytných pro občana demokratického státu. Právě uvnitř občanských organizací pomocí dodržování určitých pravidel a procedur dochází

⁴ Studijní materiály kurzu Teorie občanské společnosti. FHS UK, 2015/2016

⁵ Tocqueville, Alexis de. Demokracie v Americe. In: Četba ke kurzu Teorie občanské společnosti. FHS UK, 2015–2016. s. 451

k pěstování občanských kompetencí, a proto Tocqueville mluví o nich jako o bezplatných školách, „kde se všichni občané učí obecné teorii sdružování“⁶. Získané znalosti pak přenášejí do praxe, podílejí se na politickém rozhodování a tak se stávají aktivními občany, kteří jsou schopni případně zabránit nastolení despotické vlády veřejné moci. Pokud by se lidé nenaučili svobodně sdružovat se, zůstali by izolováni a bezmocní. Ale když se spojí kolem společného zájmu, představují obrovskou sílu, která dokáže uskutečňovat dokonce i ty největší záležitosti.

Politická sdružení, říká Tocqueville, bezpochyby mají důležitý význam ve společnosti, která by však vůbec neexistovala bez sdružení občanských: „Kdyby lidé, kteří žijí v demokratických zemích, neměli ani právo, ani chuť spojovat se k politickým cílům, byla by jejich nezávislost ve velkém nebezpečí, ale mohli by si přesto uchovat nadlouho své bohatství a vzdělání; kdyby si naproti tomu neosvojili zvyk sdružovat se v běžném životě, byla by v nebezpečí sama civilizace“⁷. Lze říci, že mezi dvěma typy sdružování existuje oboustranný vztah: občanská sdružení otevírají prostor pro sdružení politická, ale politická sdružení zdokonalují a rozvíjí sdružení občanská.

Na tocquevillovskou tradici se později navázal nový myšlenkový proud, který přejal její základní teze a upravil je v souladu se specifiky moderní společnosti. Neotocquevilliáni souhlasí s tím, že občanské organizace dokážou rozvíjet občanské dovednosti, zvyšovat úroveň občanské a politické participace a posilovat demokracii jako celek, ale zdůrazňují, že tento proces neprobíhá automaticky v každém sdružení. Edukační efekt není vedlejším produktem činnosti organizace, nýbrž vyžaduje určité investice a pravidelný trénink. Je naivní se domnívat, že skrze pouhé sdružování nebo členství se jednotlivci naučí, jak být aktivním občanem. Jennifer Dodge a Sonia Ospina dokonce tvrdí⁸, že učící mechanismy jsou „definičním znakem“ občanských organizací. Tím, že vytváří prostor pro rozvoj a uplatnění občanských kompetencí a poskytují participační příležitosti, se odlišují od organizací soukromého a veřejného sektoru.

Tocquevillův následovník Robert Putnam kromě edukační funkce občanských organizací kladl velký důraz na jejich schopnost produkovat tzv. „sociální kapitál“. Sociální kapitál lze definovat jako „rysy společenské organizace, jako například sítě, normy a sociální důvěra, které usnadňují koordinaci a spolupráci vedoucí ke společnému prospěchu“⁹. Putnam spatřuje určitou korelaci mezi členstvím v občanských sdruženích a úrovní občanské

⁶ Tamtéž, s. 458

⁷ Tamtéž, s. 452

⁸ Frič, Pavol. *Občanský sektor v ohrožení?* / Pavol Frič (editor), další autoři: Tamara Katuščák, Pavel Mička, Vít Skála. Vydání první. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2016. s. 24

⁹ Putnam, Robert D. *Bowling Alone : America's Declining Social Capital*. In: *Journal of Democracy* 6:1, Jan 1995. s. 65 – 78

participace: existuje větší pravděpodobnost, že se jedinec účastní společného rozhodování, pokud je členem občanského sdružení¹⁰. Dle Putnama komunikace uvnitř občanských organizací vytváří důvěru, horizontální vazby a pocit reciprocity, které přispívají k dosahování obecného blaha a jsou zásadní pro „zdravou“ demokracii. Newton¹¹ tvrdí, že také existuje oboustranný vztah mezi podporou demokracie a sociálním kapitálem a sociální důvěrou: čím víc je sociálního kapitálu ve společnosti, tím silněji je podporována demokracie a naopak – čím vyšší je důvěra vůči státu, tím aktivnější je občanská participace. Tím pádem, demokratický stát by měl podporovat členství v občanských organizacích, protože sociální kapitál, který produkují, pozitivně ovlivňuje politickou participaci občanů, podporuje solidaritu a spolupráci a zvyšuje důvěru vůči státním institucím.

V této práci nahlížím na občanskou společnost skrze prizma Tocquevillovské tradice a to z několika důvodů. Za prvé, dobrovolné sdružování kolem společných zájmů je téměř nejrozšířenější formou občanského aktivismu na zkoumaném území. Za druhé, i když se budeme věnovat jednotlivým aktivistům, zajímá nás především činnost organizací, ne jedinců. Za třetí, Tocquevillův přístup je jedním z těch nejpoužívanějších, což do určité míry umožní srovnání zkoumané občanské společnosti s občanskými společnostmi v jiných zemích. Nakonec, výhodou zvolené tradice je potenciální možnost zjistit, jestli sdružování opravdu otevírá prostor pro rozvoj demokratických kompetencí a participaci v politickém životě. Poslední otázku považuji za obzvláště zajímavou vzhledem k tomu, že zkoumám společnost, v níž se demokracie jen postupně objevuje.

Nedostatkem používání daného konceptu však je to, že se zaměřuje na členské organizace, zatímco na daném území členství není až tak moc populární, spíše se jedná o vytvoření pevných vazeb s určitou organizací. Do výzkumu budou zahrnuty i jiné formy OOS, které jsou relevantní ve zkoumaném prostředí. Také se soustředím na institucionální a právní rámec, kulturní a socioekonomická specifika a politickou situaci, protože to všechno ovlivňuje existenci a činnost občanské společnosti. Je nutné se zmínit o tom, že vzhledem k odlišné legislativě a kultuře se terminologie bude různit, ale základní koncepce občanské společnosti jakožto prostoru pro svobodné sdružování kolem společných zájmů a „školy demokracie“ zůstane stejná.

¹⁰ Tamtéž

¹¹ Newton, Kenneth. Political Support : Social Capital, Civil Society and Political and Economic Performance. In: Political Studies : Vol 54, 2006. s. 846 – 864

2.2. Kultura jako nástroj sebeidentifikace národa

Václav Havel jednou řekl, že kultura je nástrojem „sebeidentifikace člověka a lidství“¹². Každý den potkáváme příslušníky různých kultur, díky čemuž si vytváříme pojetí „své vlastní“ kultury, která nás odlišuje od ostatních. Cítíme se součástí něčeho, co nás jako jednotlivce přesahuje. Kultura, jak již bylo řečeno, je jedním z nejdůležitějších a základních aspektů lidství a bez ní by náš život byl nezměrně těžký a bezradostný.

Samotný pojem „kultura“ lze chápat několika způsoby. Geertz definuje kulturu jako „historicky předávané vzorce významů obsažených v symbolech, systém zděděných pojetí vyjádřených v symbolické formě prostředky, kterými lidé komunikují, zachovávají a rozvíjejí svou znalost života a postoj k němu“¹³. Jinými slovy kultura je jakási „příručka“, která pomáhá jedinci zařadit se do společnosti a pochopit, dle jakých principů funguje. Není vrozená, nýbrž „zděděná“, tj. předává se z generace na generaci. Právě kultura (respektive jazyk jako její součást) umožňuje lidskou komunikaci a je základem existenci naší civilizace. Dle Giddense kulturu tvoří „hodnoty, ke nimž se lidé hlásí, normy, které dodržují, a hmotné statky, které vytvářejí“¹⁴. Je to společenská záležitost – kulturu vždy s někým sdílíme, a proto máme pocit sounáležitosti s těmi, kdo je příslušníkem stejné kultury. Lze tak definovat pojem „kulturní identita“. Ztotožňujeme se s vlastní kulturou, vnímáme ji jako jedinečnou a skrze její prizma se díváme na svět a zároveň se vymezujeme vůči lidem, kteří, například, mluví jiným jazykem a vyznávají jiné náboženství.

Zpravidla se kultury liší napříč jednotlivými etnickými skupinami. Etnická skupina či etnikum je společenství lidí, kteří sdílejí mýtus o společných předcích a mají společnou historickou paměť a kulturu, což jsou objektivní charakteristiky etnika, zatímco existují také charakteristiky subjektivní, jež se vztahují k sebeidentifikaci jedince jako člena etnika. Uvědomění si etnického členství je založeno na principu dvojí percepcie („my“ x „oni“)¹⁵: identifikace probíhá teprve v interakci s kulturně odlišnou skupinou. Příslušnost k etniku se odvozuje od etnicity, již lze popsat jako „vzájemně provázaný systém kulturních, rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu působících v interakci a formujících etnické vědomí člověka a jeho etnickou identitu“¹⁶. Geertz považoval etnicitu za apriorní vlastnost, která není sociálně konstruována, nýbrž vrozená, daná. Odpůrci tohoto názoru naopak tvrdí, že etnicita vzniká pouze tehdy, když

¹² Vystoupení Václava Havla na Forum For Creative Europe. Praha, 26.04.2009. Dostupné online na adrese <https://www.youtube.com/watch?v=s9oQYXu2ktg>

¹³ Geertz, Clifford. Interpretace kultur : vybrané eseje. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. s. 105

¹⁴ Giddens, Anthony. Sociologie. Vyd. 1. Praha : Argo, 2001.

¹⁵ Tamtéž

¹⁶ Tamtéž

etnikum začne ji používat za určitým cílem, například, v teritoriálním konfliktu. Pro formování etnicity je nutné, aby se jedinci uvědomili, že jsou odlišní, a začali vnímat sami sebe jako členy etnické skupiny.

Z etnika se během času může vyvinout národ. Je to dlouhý a komplikovaný proces, jehož zkoumání se věnují mnozí antropologové a historikové. Jedním z nich byl český historik Prof. PhDr. Miroslav Hroch, DrSc., který především poukazuje na to, že samotné slovo národ je problematické, protože v různých jazycích má téměř odlišný význam. Dle Hrochovy definice národ je „výsledkem vývoje skupiny, jejíž příslušníci jsou spojeni jazykovými, kulturními, politickými, náboženskými, hospodářskými, teritoriálními, právními a dalšími vztahy“¹⁷. Charakterizuje se následujícími znaky¹⁸:

- Úplná sociální skladba;
- Pospolitost rovnoprávných občanů;
- Vlastní území s jasnými hranicemi a vnitřní správou;
- Kodifikovaný spisovný jazyk;
- Národní kultura a vědomí společných dějin.

Vznik národů probíhal ve dvou etapách. První etapa se uskutečnila během středověku a raného novověku a jejím výsledkem bylo formování v Evropě sedmi státních národů, mezi něž patří Francie, Španělsko, Nizozemí, Portugalsko, Velká Británie, Dánsko a Švédsko. Druhá etapa, kterou autor nazývá „rozhodující“, se odehrávala v 19. a 20. století formou národních hnutí nevládnoucích etnických skupin. Hroch vydělil tři fáze, jimiž prochází každé národní hnutí. Ve fázi A vzniká učenecký zájem o jazyk, historii a kulturu etnické skupiny. Zatím není přítomná žádná propaganda, protože „tento zájem byl motivován osvícenskou touhou po poznání, ale také (a snad většinou) osvícenským patriotismem, láskou k vlasti a etnické skupině, která ji obývala“¹⁹. Fáze B byla obdobím národní agitace; v průběhu této fáze se vlastenci (většinou učenci) snažili přesvědčit příslušníky svého etnika o hodnotě národa. Fáze C je masové hnutí. V této fázi dosahuje národní hnutí úplné sociální skladby a teprve v tomto okamžiku lze mluvit o zformovaném národu. Přechod k fázi C znamená, že činnost předáků hnutí vyšla za rámec pouhého zájmu a zaměřila se na rozšíření národního sebeuvědomění. Cílem patriotické propagandy ve fázi B je snaha změnit postoj lidí k jejich etnické skupině takovým způsobem, aby své etnické příslušenství

¹⁷ Hroch, Miroslav. V národním zájmu : požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století v komparativní perspektivě. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 1999. s. 15

¹⁸ Tamtéž, s. 15 – 16

¹⁹ Tamtéž, s. 16 – 17

považovali za něco víc než pouhou danost²⁰.

Jan Průcha (2010) nabízí alternativní definici národa: „Národ ve smyslu etnickém je soubor osob obvykle se společným jazykem, společnou historií, tradicí a zvyky, společným územím a národním hospodářstvím“. Také uvádí tři typy kritérií, na jejichž základě jsou národy identifikovány²¹: kritéria kultury (spisovný jazyk, společná dějinná zkušenost, společné náboženství), kritéria politické existence (vlastní stát nebo autonomní postavení v rámci mnohonárodního nebo federativního státu) a psychologická kritéria (společné vědomí o příslušnosti k národu). Jednotlivá kritéria se mohou projevovat výrazněji nebo naopak nemít tak důležitý význam či dokonce chybět. Tak, například, v Ruské federaci se národ identifikuje na základě existence společných dějin, kodifikovaného jazyka a společného teritoria. Jednotlivci si uvědomují svoji národní příslušnost, avšak jsou přívrženci různých náboženství. Kritérium náboženství v daném případě není konstitutivním a téměř neovlivňuje národní identitu.

Tento krátký historicko-sociologický exkurz ukazuje, že kultura hrála klíčovou roli v procesu formování moderních národů. Vytváří pocit sounáležitosti a drží společenství pohromadě, je nástrojem socializace a nezbytnou složkou lidské identity. Sebeidentifikace člověka jako příslušníka určitého národa je těsně provázána s poznáním vlastního jazyka, dějin, tradic, mýtů a náboženských představ. V současné době přetrvávají názory, že kvůli globalizaci se „národ“ stává přežitou ideou, a proto kultura ztrácí bývalý význam. Avšak člověk nikdy nepochopí, kým je, pokud se nedozví, odkud přichází. V moderním světě, který se směřuje k unifikaci a odstranění jakýchkoli specifických rozdílů, kultura pomáhá nám zachovat vazby na historickou minulost, jež je důležitým prvkem naší identity, integrovat se do společnosti a najít své místo.

²⁰ Borisova, Varvara. Burjati, buddhismus a národní obrození. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti, 2015. Vedoucí práce Zdeněk Pinc

²¹ Zdroj: https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=45064

2.3. Občanská společnost a občanský aktivismus na území Ruské federace: historický exkurz

Občanská společnost v Rusku se začala rozvíjet později než v Evropě a za jiných podmínek a v dnešní době poměrně zaostává. Její formování probíhalo pod vlivem specifík země a historické epochy, ale zároveň bylo ovlivněno základními tendencemi, které se objevovaly na Západě. Vzhledem k tomu, že tento proces do jisté míry záleží na politické situaci, dějiny ruské občanské společnosti lze rozdělit na tři etapy²²: předrevoluční, sovětskou a postsovětskou či současnou. V následující kapitole se budeme věnovat popisu nejdůležitějších událostí a změn, kterými prošla občanská společnost v Ruské federaci za posledních 250 let.

Předrevoluční etapa

Začátek první etapy spadá do doby vládnutí Kateřiny II. Veliké, která sebe samu považovala za osvícenou panovnici a toužila přeměnit tehdejší Rusko v osvícenský stát. V důsledku jejích reforem vznikla řada organizací, jež lze podmíněně zařadit do koncepce občanské společnosti. K nim patří Ruská geografická společnost, Ruská technická společnost a další, ale jedním z nejznámějších příkladů je Společnost svobodné ekonomiky, která byla založena v roce 1765 hrabaty Vorontsovem, Orlovem, Černyševem a Olsufjevem a zabývala se zkoumáním stavu zemědělství a ekonomických podmínek, vytvářením užitečných instrukcí a jejich zprostředkováním. Hlavním rysem organizací té doby bylo to, že se věnovaly převážně kultuře a vědě.

Zlomovým momentem se stalo zrušení nevolnictví Alexandrem II. v roce 1861. Rolníci využívali nových možností, ekonomika státu procházela změnami a rostl význam kapitalistických vztahů. V té době byla založena ekonomická základna občanské společnosti, která se na dané etapě charakterizovala aktivností v oblasti charity a nezištné pomoci. Představitelé tehdejší inteligence se hlásili k tzv. „ideologii malých činů“ („*ideologija malych děl*“), která našla svůj výraz v akci s názvem „chození mezi lidmi“ („*choždenije v narod*“)²³. V rámci akce učitelé a lékaři bez nároku na úplatu poskytovali pomoc lidem ze

²² Abzalov, A. R. Istoričeskije i pravovnye aspekty formirovanija graždanskogo obščestva v Rossii. In: Strategii razvitija social'nych obšnostej, institutov i territorij : materialy II Meždunarodn. nauč.-prakt. konf. Jekaterinburg : Izd-vo Ural. un-ta, 2016. s. 55 – 59. Dostupné online na <http://elar.urfu.ru/handle/10995/44590>

²³ Nikitina, E. S. Osobennosti i osnovnye etapy stanovlenija graždanskogo obščestva v Rossii. In: Vlast', №12/2010. Dostupné online na adrese <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-i-osnovnye-etapy->

sociálně slabých a ohrožených skupin ve městech a vesnicích. Vznikalo množství nadací a charitativních organizací. V období 1897–1905 se jejich počet zvýšil z 1690 na 4500. Tento prudký růst lze vysvětlit zvýšením ekonomické nerovnosti, což bylo důsledkem postupné kapitalizace společnosti. Členové majetnějších vrstev věnovali peníze na podporu chudých a zdravotně postižených a osobně se účastnili dobročinných akcí. Na konci 19. století charitativní organizace působily téměř v každém městě a zaměřovaly se na řešení sociálních problémů a odlehčování utrpení. Na jejich vzniku a činnosti se aktivně podílela šlechta, jejíž představitelé v té době měli výjimečnou možnost cestovat do zahraničí, kde charita byla na vyšším stupni. Příklad zahraničních mecenášů inspiroval šlechtice, a proto se snažili zavést podobnou praxi v Rusku. Kromě toho dobročinnost prospívala sociálnímu postavení a považovala se za příznak společenské prestiže – osoby, které věnovaly velké peněžité dary, získávaly titul „Čestný mecenáš“²⁴, který byl zaveden Alexandrem I. v roce 1828. Díky těmto finančním prostředkům se stavěly dětské domovy, školy a nemocnice. Společnost se starala o vdovy a sirotky, zakládaly se speciální komitety, jejichž účelem byla podpora nemajetných obyvatel a snižování chudoby. Komitety pomáhaly lidem najít si pracovní uplatnění a bydlení a poskytovaly oblečení a jídlo. Impulsem k charitativní činnosti také byly války, které vedlo Ruské impérium proti Turecku a Francii v 19. století: dobrovolníci se vydávali na frontu, aby se starali o raněné vojáky. Aktivní účastníci podobných výprav byla kněžna Elena Pavlovna, která v roce 1854 založila Krestovozdvíženskou organizaci milosrdných sester. Dobročinné organizace získaly přízeň státu, protože považoval je za nejméně nebezpečné²⁵.

Rozhodujícím faktorem byla i částečná modernizace státního aparátu, která předpokládala volby do jednotlivých orgánů místní samosprávy a rozšíření oblasti jejich kompetencí, což tehdy usnadnilo vznik organizací a jejich spolupráci s mocenskými strukturami. Již v té době se jednalo o rovnoprávné vztahy, ale vláda Alexandra III. (1881–1894) přerušila proces liberalizace a demokratizace. Stát znovu usiloval o převzetí kontroly nad společností. Nový imperátor si myslel, že politika jeho otce přivede Rusko k revoluci a anarchii. Situace se zlepšila s nástupem na trůn Mikuláše II. (1894–1917). Politický život státu se značně změnil, objevily se prvky mnohostrannického systému a nové myšlenkové proudy, které existovaly nezávisle na státní moci, což vytvořilo příznivé podmínky pro občanskou společnost, ale nadcházející historické události zastavily její rozvoj na několik

[stanovleniya-grazhdanskogo-obschestva-v-rossii](#)

²⁴ Tamtéž

²⁵ Tumanova, A. S. Istoričeskij opyt razvitiya graždanskogo občestva v pozdněimperskoj a sovětskoj Rossii i sovremennye tendencii graždanskoj samoorganizacii. In: Graždanskoje občestvo v Rossii i za rubežom. №2/2013. Dostupné online na <https://publications.hse.ru/articles/85254950>

desetiletí²⁶.

Sovětská etapa

Předrevoluční etapa skončila Únorovou revolucí 1917. Mikuláš II. opustil trůn a moc převzala Prozatímní vláda. Krátké období mezi Únorovou a Říjnovou revolucemi se vyznačovalo demokratizací společnosti a vznikem množství nevládních organizací. Byla vyhlášena svoboda projevu a vyznání a občané konečně získali prostor pro vyjadřování. Vláda si však uvědomila, že není schopna ovládat probíhající procesy, a rozhodla je omezit, aby předešla anarchii.

Po Říjnové revoluci 1917 se moc soustředila v rukou jedné strany a Rusko se postupně přeměnilo v totalitní stát. V třicátých letech se začátkem kolektivizace a represí, které potlačovaly kritiku proti režimu, přicházejí těžké časy v dějinách ruské občanské společnosti. Komunistická ideologie proniká do všech oblastí života a vyjádření jakéhokoliv nesouhlasu je trestáno. Dřívější organizace, které se věnovaly řešení sociálních problémů, byly teď považovány za nespolehlivé, užitečnost jejich činnosti byla zpochybněna a jejich členy a aktivisty postihly stalinské represe. Sovětská vláda je nahradila zařízeními, která byla součástí státního aparátu. Nové organizace, k nimž patřily Sovětský komitét ochrany míru (*Sovětskij komitet zaščity mira*), Svaz bojovných ateistů (*Sojuz voinstvujuščich bězbožnikov*) a Komitét sovětských žen (*Komitet sovětskich ženščin*), byly podřízeny centralizované moci, měly politický podtext a hlásily se ke komunistické ideologii.

Pojem „občanská společnost“ byl znovuobjeven až po smrti Stalina v polovině 20. století. Za vlády Chruščova se zakládají organizace, které většinou působily v oblasti vědy a kultury. V padesátých a šedesátých letech se jejich počet pohyboval kolem 40. I když byly podřízeny komunistické straně, která kontrolovala jejich činnost a nechala si právo podílet se na rozhodování ohledně vnitřních záležitostí, tvořily součást společnosti, která se odlišovala od státu. Profesní sdružení, svazy pionýrů a veteránů, sportovní asociace, zájmové kroužky a tvořivé spolky, pro jejichž označení bychom mohli použít termín Gregory Kaszse „řízené masové organizace“, sloužily k uspokojení některých sociálních potřeb. Nejvíce nezávislími v té době byly spolky umělců a spisovatelů. Dá se říci, že se staly jakousi základnou pro obnovení občanské společnosti po pádu režimu. Na začátku osmdesátých let v Sovětském svazu existoval systém organizací, který bez ohledu na jeho rozsah a omezenost lze považovat za občanskou společnost, jejíž důležitou složkou bylo disidentské hnutí. Odpůrci sovětského režimu, kteří zpravidla byli představiteli vědy a kultury, zakládali

²⁶ Abzalov, A. R. Istoričeskije i pravovyje aspekty formirovanija graždanskogo občestva v Rossii. In: Strategii razvitija social'nych obščnostej, institutov i territorij : materialy II Meždunarodn. nauč.-prakt. konf. Jekaterinburg : Izd-vo Ural. un-ta, 2016. s. 55 – 59. Dostupné online na <http://elar.uřfu.ru/handle/10995/44590>

neformální diskusní kluby a spolky, publikovali kritické články a vyjadřovali svůj nesouhlas s politikou státu. Centrálními hodnotami byla lidská práva, dodržování zákonů a demokratizace. Jejich aktivity získávaly podporu v zahraničí, v SSSR však nevyvolaly širokou odezvu u veřejnosti kvůli nihilismu a lhostejnosti občanů. Vláda Chruščova zeslabila politiku ochrany režimu a vzdala se metod zastrašení a represí, což umožnilo šíření protisovětských myšlenek. Disidentství zahrnovalo zároveň několik ideologických směrů, které však používaly stejné způsoby vyjádření (např. samizdat). Zájmové skupiny tvořily další část občanské společnosti v sovětském období. Vláda nemohla překážet občanům sdružovat se dle jejich zájmů a volnočasových aktivit. Nejvíce populárními byly kluby amatérské písně a turistické a alpinistické spolky, které se charakterizovaly stabilitou a trvalou činností. Jejich existenci lze považovat za příznak zániku totalitarismu a posunu k autoritářskému režimu.

Během sovětské etapy se občanská společnost rozvíjela jako odpor proti rozpínavosti státní moci. Právě potlačování občanských svobod se stalo stimulem k jejímu oživení. Gorbačovova perestrojka a politika glasnosti byly zaměřeny na vyřešení ekonomických problémů a podporu legitimacy komunistické strany, ale měly zcela opačný dopad a vedly ke zhroucení sovětské vlády. Začíná tzv. transformační období. Již na konci osmdesátých let si organizace uvědomily svou samostatnost, ale chyběla jim iniciativnost, což bylo následkem obecně lhostejné nálady ve společnosti. Ale umělecké spolky, které se již před perestrojkou charakterizovaly poměrně vysokou aktivností, okamžitě uchopily změnu a začaly objevovat nové možnosti. Především došlo k obnovení jejich organizačních struktur a členské základny, přívrženci komunistické strany byli zbaveni vůdčího postavení. Příkladem je VII. sjezd svazu kinematografistů SSSR, kde proběhly svobodné volby nového vedoucího týmu. Na konci osmdesátých let se zjevně zvýšil počet zájmových organizací. Vláda nemohla kontrolovat jejich vznik nebo zasahovat do jejich činnosti, a proto se ze začátku snažila přesvědčit veřejnost o existenci „užitečných“ a „neužitečných“ organizací. Tento pokus však byl bezúspěšný. Občané se probudili po dlouhém spánku a začali se aktivně sdružovat a zajímat se o nově vznikající organizace. Do té doby jediným zákonem, který reguloval jejich existenci, byl Řád o dobrovolných organizacích a jejich svazech²⁷, jenž vznikl v roce 1932 jako nástroj kontroly. Během perestrojky registrace organizací probíhala na základě Řádu o iniciativních sdruženích při klubech a domech kultury²⁸. Avšak tento Řád předpokládal závislost sdružení na organizaci-zakladateli. Změna nastává pouze v roce

²⁷ Saran, A. J. Legal status of public organizations in the USSR in the 1920s – 1930s. In: Vlast', №6/2017. Dostupné online na adrese <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovoe-polozhenie-obschestvennyh-organizatsiy-v-sssr-v-1920-1930-h-gg>

²⁸ Tamtéž

1990, kdy byl přijat Zákon SSSR „O společenských organizacích“²⁹, který povolil občanům zakládat jakékoliv organizace, pokud jejich činnost není v rozporu se zákonem. Na rozdíl od Řádu z roku 1932 nový zákon nestanovil ideologická omezení. Progresivním rysem bylo i to, že teď organizace měly právo na právní ochranu. V období od března 1990 do února 1991 se počet formálně registrovaných organizací zvýšil z 58 na 1500³⁰. Právní rámec pro organizace občanské společnosti, který byl vytvořen v roce 1990, později částečně převzala vláda Ruské federace po pádu Sovětského svazu.

Zvláštní skupinu tehdejší občanské společnosti tvořily tzv. politické kluby, které obvykle vznikaly na základě vědeckých organizací. Členové klubů pořádali veřejné diskuze, na kterých se debatovalo o důležitých problémech společnosti a způsobech jejich řešení. Pro přípravu diskuzí se vytvářely pracovní skupiny, které se později staly jádrem mnohých organizací občanské společnosti. Politické kluby umožnily vznik masových organizací a přispěly k obnovení občanského sebevědomí na území dnešního Ruska. Je vidět, že pro organizace sovětského období byla charakteristická vysoká míra politizovanosti, což se pak projevilo v rozpadu a dělení existujících organizací podle politických názorů jejich členů. Politický prvek však postupně zmizel a činnost organizací se soustředila na uspokojování aktuálních společenských problémů a vyjadřování zájmů. Těsně před pádem sovětského režimu se jejich vztahy se státními orgány staly méně hierarchickými a více partnerskými. Nepolitické organizace přidaly ruské občanské společnosti sovětského období charakter skutečné občanské společnosti.

Postsovětská etapa

Zánik Sovětského svazu byl vyvrcholením století, které přineslo dvě světové války, obrovský vědecký a technologický pokrok a jaderné zbraně. Přejít k novému politickému režimu v Rusku provázela hluboká krize. Občané se museli co nejrychleji přizpůsobit nové skutečnosti, a proto občanská společnost byla zanedbána a občanské svobody, po nichž se toužilo během sovětského období, se posunuly do pozadí. Organizace, které vznikly před rozpadem SSSR a měly zpravidla svépomocný charakter, teď již nebyly státem kontrolovány a získaly autonomii. Vláda nepřekážela vzniku a činnosti nových NNO, jež se snažily nahradit stát v oblastech, kde potřeby občanů nebyly uspokojeny, ale zároveň jim neposkytovala významnou podporu a nevytvářela příznivé podmínky pro jejich rozvoj.

Na pozadí zásadních politických změn občanská společnost zůstala bez povšimnutí,

²⁹ Zdroj: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_1883/

³⁰ Tumanova, A. S. Istoričeskij opyt razvitiija graždanskogo občestva v pozdněimperskoj a sovětskoj Rossii i sovremennye tendencii graždanskoj samoorganizacii. In: Graždanskoje občestvo v Rossii i za rubežom. №2/2013. Dostupné online na <https://publications.hse.ru/articles/85254950>

což se projevilo zavedením nejasného a nedůkladně propracovaného legislativního rámce. Chyběl jednotný postup a systém evidence, pravidla registrace se lišily napříč regiony a v závislosti na velikosti organizace (místní, regionální, celostátní) a její činnosti, zatímco samotný proces byl velice byrokratizován. Na rozdíl od evropských států vláda Ruské federace nemotivovala občany k podpoře NNO poskytováním daňových úlev pro fyzické a právnické osoby, a proto organizace, které kvůli ekonomické krizi měly potíže s financováním, nebyly schopny provozovat dlouhodobou a pravidelnou činnost. Jejich aktivnost zůstávala na nízké úrovni, i když počet registrovaných NNO v roce 2001 činil 450 000³¹. Důležitým faktorem byl také nezájem o práci v organizacích občanské společnosti: tehdy pouze 1 % ekonomicky aktivního obyvatelstva mělo pracovní uplatnění v NNO. Vztah veřejnosti k občanské společnosti v té době lze celkově charakterizovat jako lhostejný a dokonce nepřátelský. Občané se ještě nezbavili pocitu přítomnosti „komunistického ducha“ a odporu vůči tehdejšímu „dobrovolně“ povinnému sdružování a raději se stáhli do soukromí, které konečně soukromým bylo. Skepsi vůči NNO způsobila i řada skandálů kolem velkých neziskových organizací v devadesátých letech.

Pomoc přichází ze zahraničí. V devadesátých letech do Ruska pronikají mezinárodní organizace jako Greenpeace a Amnesty International a začíná působit U. S. Agency for International Development (USAID). Její činnost byla zaměřena spíše na formování nové občanské společnosti než na podporu existujících. USAID financovala partnerské programy, v jejichž rámci probíhala výměna zkušeností mezi rozvinutými západními NNO a představiteli ruské organizované občanské společnosti, a poskytovala granty. Hlavními překážkami byly odlišná hodnotová orientace a nedůvěra – spolupráce se zahraničními donory se zdála být podezřelá. Rozvoj také komplikovalo rozsáhlé teritorium: zatímco situace v centrální části Ruska se značně zlepšila, odlehlější území zaostávalo. USAID se snažila vypěstovat kulturu občanské společnosti shora prostřednictvím založení několika velkých NNO, které by šířily získané znalosti po regionech. Zahraniční organizace valnou měrou přispěly k oživení občanského aktivismu. Díky jejich snahám se v Rusku objevil diskurs občanské společnosti a vyvstaly otázky ochrany práv, sociální rovnosti a transparentnosti. První dekáda po zániku SSSR nebyla obzvláště příznivá pro rozvoj občanské společnosti, ale přinesla pozitivní změny a otevřela nové horizonty. Jeltsinova vláda se zabývala hledáním cesty ven z tíživé ekonomicko-politické situací a zanedbávala řešení společenských problémů, a proto organizace občanské společnosti se snažily vyplnit

³¹ Nikitina, E. S. Osobennosti i osnovnye etapy stanovlenija graždanskogo občestva v Rossii. In: Vlast', №12/2010. Dostupné online na adrese <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-i-osnovnye-etapy-stanovleniya-grazhdanskogo-obschestva-v-rossii>

vzniklou mezeru za podpory zahraničních NNO, které je vybavily potřebnými znalostmi a zdroji³².

V roce 2000 s nástupem Vladimira Putina začíná reorganizace politického systému. Posiluje se role státu a vzniká aparát kontroly podnikání a médií, což bylo v rozporu s principy teprve se rozvíjející občanské společnosti: nový prezident budoval „vertikálu moci“, která by výrazně omezila autonomii organizací občanské společnosti. Putin učinil kroky k nastavení spolupráce s ruskými NNO a v roce 2001 svolal Občanské fórum, které by mělo být zastupitelským orgánem občanské společnosti a institucionalizovat její komunikaci s vládou, ale ve výsledku v roce 2006 byla zformována Veřejná komora (*Obščestvennaja palata*), jejíž činnost měla spíše formální charakter a nepřispívala k navazování partnerských vztahů. Příčinou nedůvěry Putinovy vlády vůči organizacím občanské společnosti se staly revoluce v Gruzii a Ukrajině. Události ve státech bývalého Sovětského svazu Kreml vnímal jako důsledek vlivu USA, které údajně financovaly opozici skrze NNO. Ruská občanská společnost se ocitla pod velkým tlakem. Vláda zpřísnila požadavky na vykazatelnost, zároveň byla zahájena trestní řízení proti ředitelům jednotlivých organizací a z ruského prostředí byly vytlačeny veškeré mezinárodní NNO.

Nástup Dmitrije Medvěděva v roce 2008 nepřinesl žádné změny a politika vůči organizacím občanské společnosti zůstala stejná, i když nebyly vystaveny agresivnímu pronásledování. Jedno prezidentovo funkční období stačilo k tomu, aby se občanská společnost aktivizovala a v období 2011–2012 uvítala parlamentní a prezidentské volby řadou veřejných protestů. Avšak se k moci vrací Vladimir Putin a zase se vyvíjí tlak na NNO a aktivisty. Přijetí zákona „O zahraničních agentech“³³ z roku 2012 bylo zaměřeno především proti organizacím, které získávaly podporu ze zahraničí. Nový zákon omezil činnost subjektů občanské společnosti a nařídil jim jednou za tři měsíce podávat zprávu o jejich aktivitách Ministerstvu spravedlnosti. Proběhly přísné kontroly po celém Rusku. Pravomoci jednotlivých úřadů byly rozšířeny a zápis NNO do rejstříku se uskutečňoval bez svolení samotných organizací. Vláda se setkala s tvrdým odporem a většina NNO odmítla podrobit se novým pravidlům, avšak stát používal pokuty a další sankce, aby potlačil projevy nesouhlasu. Byla zahájena trestní řízení proti „nevítaným“ občanským aktivistům: během období 2011–2015 kvůli jejich činnosti bylo soudně stíháno 382 lidí³⁴.

³² Sungurov, A. J. Graždanskoje obščestvo i ego razvitije v Rossii. Učebnoje posobije. Sankt-Peterburg : Utas, 2008. Dostupné online na <https://www.civisbook.ru/publ.html?id=184>

³³ Nikitina, E. S. Osobennosti i osnovnyje etapy stanovlenija graždanskogo obščestva v Rossii. In: Vlast', №12/2010. Dostupné online na adrese <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-i-osnovnye-etapy-stanovleniya-grazhdanskogo-obschestva-v-rossii>

³⁴ Dzjalošinskij, Iosif. Graždanskoje obščestvo v Rossii : nastojaščee smutno, buduščee tumanno. In: Centr humanitarnych technologij, 2010. Dostupné online na adrese <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/5118>

Kreml považoval organizace občanské společnosti za politicky nebezpečné a v důsledků jeho nátlakových taktik část NNO zanikla, zatímco ostatní se musely vzdát finančních prostředků od zahraničních partnerů. V roce 2015 byl schválen zákon o „nežádoucích nevládních organizacích“³⁵, který byl dalším krokem k likvidaci zahraničních NNO, jejichž činnost a otevřená kritika režimu nevyhovovaly státu. Vzhledem k vágní definici do kategorie „nežádoucí“ teoreticky patří všechny zahraniční nevládní organizace. Formálně cílem zákona je „chránit ústavní pořádek, morálku, práva či zákonné zájmy jiných lidí“, ale v podstatě je to ještě jeden nástroj potlačení svobody projevu a demokracie. Právo na existenci bylo ponecháno pouze těm organizacím, jejichž poslání souznělo se státní politikou. Většina NNO souhlasila se stanovenými omezeními a tím ztrácela veškerou samostatnost.

Shrnutí

Prvky občanské společnosti se na ruském území objevovaly již v 17. – 18. století, ale občanská společnost ve smyslu prostoru pro dobrovolné sdružování, který se nachází mimo stát a trh, se začala formovat pouze v 80. letech 20. století během „perestrojky“. V té době vznikla první masová občanská hnutí, která se postavila proti komunistické straně. Ale s rozpadem SSSR a ztrátou „nepřítele“ se jejich činnost postupně zastavila. Během své krátké existence tehdejší organizace nedokázaly založit fundament budoucí občanské společnosti. Vyhlášení demokracie mělo být začátkem rozvoje občanské kultury, ale nepříznivé ekonomické podmínky, nedostatek obeznámenosti s koncepcí občanské společnosti a silný stát, který pronikal do všech sfér, překážely tomuto procesu. Avšak zatímco vláda budovala novou „vertikálu moci“, občané vytvořili jakousi „horizontálu“ neformálních vztahů, která byla poměrně slabá a vyžadovala státní podporu, ale stát místo toho, aby se soustředil na NNO, jež skutečně reagovaly na potřeby společnosti a snažily se je uspokojit, odpovídal jenom těm organizacím, jejichž poslání bylo přijatelné pro režim. Občanský aktivismus, svoboda projevu a nezávislost byly ruskou vládou stále považovány za negativní a nebezpečné, a proto se její politika zaměřovala na potlačení podobných iniciativ a „zabudování“ občanské společnosti do exitujícího systému. O tom svědčí dvě události, které značně omezily činnost NNO v Rusku: svolání Veřejné komory a zákon o zahraničních agentech. Tato strategie vedla ke snížení aktivity občanské společnosti a neschopnosti podílet se na rozhodování ohledně věcí veřejných. Podstatný vliv také měl nedostatek prostoru pro vyjádření vlastních zájmů a názorů a omezení přístupu

³⁵ Zdroj: <http://minjust.ru/ru/activity/nko/unwanted>

občanů k politickému životu.

Bylo by však naivní tvrdit, že státní politika je jedinou příčinou slabosti občanské společnosti. Existuje řada dalších faktorů, které přispěly k tomu, že se dnešní situace v Rusku charakterizuje sociálně-politickou apatií a absencí vyspělé občanské kultury. Rozvoj ruské občanské společnosti komplikuje nepřítomnost rozsáhlé střední třídy, která je nezbytným komponentem jejího formování. Představitelé střední třídy tvoří jenom okolo jedné třetiny obyvatel³⁶. Obrovské ekonomické rozdíly dělí populaci na „chudé“ a „bohaté“, kvůli čemuž se znesnadňuje komunikace a spolupráce uvnitř společnosti. Nestabilní ekonomická situace nutí lidi vzdát se aktivního občanství ve prospěch řešení mnohem důležitějších problémů přežití a ignorovat záležitosti veřejného blahobytu.

Výsledky sociologického výzkumu z roku 2009³⁷ ukazují, že úroveň občanského zapojení byla příliš nízká, zatímco úroveň sociální uzavřenosti stoupala. Ruská občanská společnost se rozvíjí v podmínkách extrémní nedůvěry jak ke státním institucím, tak i k vznikajícím organizacím občanské společnosti, což vysvětluje, proč se lidé téměř nezapojují do kolektivních aktivit a veřejného rozhodování. Na základě připravenosti k společnému jednání v ruském prostředí lze definovat pět skupin³⁸:

- Jádru (7,7 % obyvatel) tvoří členové organizací občanské společnosti a jedinci, které se na jejich činnosti aktivně podílí. Zabývají se dobrovolnictvím a pravidelně přispívají finančně. Ochotně přebírají iniciativu a sdružují se kolem společných zájmů nebo za účelem řešení sociálních problémů.
- Satelit jádra (26,6 % obyvatel): Občané, kteří se přímo neúčastní života občanské společnosti, ale věnují se filantropickým aktivitám. Charakterizují se vysokou informovaností ohledně NNO. Případně jsou schopni aktivizovat se a společně jednat v rámci občanské společnosti.
- Nárazníková zóna (26,5 % obyvatel): Jedinci, kteří jsou potenciálně schopni sdružovat se za účelem společného řešení problémů, ale ve skutečnosti se nezajímají o činnost NNO, nepodporují je ani finančně, ani skrze dobrovolnictví a nejsou dostatečně obeznámeni s koncepcí občanské společnosti.

³⁶ Sajfullin, E. V. Sultanov, E. V. Problemy formirovaniya graždanskogo obščestva v Rossii. In: Social'no-političeskije nauki. №1/2012. Dostupné online na <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-formirovaniya-graždanskogo-obščestva-v-rossii-1>

³⁷ Rjabev, V. V. Graždanskoje obščestvo sovremennoj Rossii : problemy a perspektivy stanovlenija. In: Věstnik MGTU. №2/2010. Dostupné online na adrese <https://cyberleninka.ru/article/n/grazhdanskoe-obščestvo-sovremennoj-rossii-problemy-i-perspektivy-stanovleniya>

³⁸ Džjalošinskij, Iosif. Graždanskoje obščestvo v Rossii : nastojaščee smutno, buduščee tumanno. In: Centr gumanitarnych technologij, 2010. Dostupné online na adrese <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/5118>

- Periferie (30,4 % obyvatel): Občané, kteří zatím neprojevují žádný zájem o společné jednání či sdružování, ale občas věnují dary. Jsou informovaní o NNO a jejich činnosti.
- Outsideri (8,8 % obyvatel): Jedinci, kteří nepatří ani k jedné skupině.

Je vidět, že pouze třetina obyvatel v případě potřeby zvolí cestu sdružování. Společné jednání vychází z pocitu důvěry nejen ke státu, ale především k spoluobčanům. Ruská společnost pociťuje nedostatek sociálního kapitálu a horizontálních vztahů, je pro ni charakteristická skepse vůči filantropii a nezištné pomoci, a proto kultura sdružování a kolektivního jednání zůstává na nízké úrovni.

Formování občanské společnosti je zároveň ovlivněno historickou minulostí a zkušeností s totalitou, která zplodila nedostatek sociální odpovědnosti. V Rusku i po zániku předchozího režimu přetrvávají struktury a vztahy, jejichž povaha odporuje principům občanské společnosti. Mezi ně patří především korupce, klientelismus, kriminalizace ekonomiky atd. Nové demokratické hodnoty a svobody se dostaly do konfliktu se zastaralými stereotypy a zvyky z období totality a způsobily disonanci v myšlení obyvatel; ve společnosti dodnes panuje etatistické pojetí role státu. Po dobu několika století – od Rusi až po SSSR – se ve vědomí lidí vytvářela představa, že jedinec je pouhou součástí společenství a jako takový nemá žádnou hodnotu a sám o sobě nedokáže nic změnit. Pro tento postoj je charakteristická tendence obviňovat panovníky a stát, neschopnost vzít život do svých rukou a neochota přebrat odpovědnost.

Za posledních několik let lze zaregistrovat pozitivní změny ve fungování ruské občanské společnosti. Zvyšuje se celková obeznámenost s tématem a masmédiá čím dále tím častěji osvětlují činnost NNO, jejichž počet v roce 2016 dosáhl 227 397. Větší část organizací se věnuje řešení sociálních problémů a filantropii, zároveň aktivně působí v oblasti sportu a kultury. Stát stále brání zahraničním subjektům v působení na území Ruska, ale financuje tuzemské NNO. I když granty zpravidla dostávají organizace, které se pohybují ve sférah mimo politiku a veřejně nekritizují existující politický směr, samotný vznik zájmu o občanskou společnost je významným krokem pro celé Rusko, kde dodnes probíhají transformační procesy. Občanská společnost by měla být hybnou silou na cestě ke zdravé demokracii a právnímu státu. V devadesátých letech se jí nepodařilo plnit tuto roli, protože její rozvoj brzdila ekonomická a sociální krize, ale v současné době konečně má šanci využít svůj potenciál.

Zároveň se v posledních dvou letech zásadně změnil postoj obyvatel k občanské společnosti. Pod vlivem událostí, které do určité míry byly důsledkem sociálně-politické lhostejnosti, si občané uvědomili, že skrze sdružování a aktivní zapojení do veřejného

rozhodování lze skutečně přispět k řešení důležitých problémů. Díky nezávislým médiím a sociálním sítím se zvyšuje společenská důvěra, neboť představují prostor pro diskusi a poskytují pravdivé informace. Avšak klíčovým faktorem je to, že namísto generace, která má zkušenost s totalitním režimem a krizí devadesátých let, přichází generace mladší, jejíž myšlení se formovalo v době globalizace, technologií a plurality. Na rozdíl od svých rodičů se představitelé nové generace aktivně sdružují, pravidelně se účastní společenských akcí, věnují se dobrovolnické činnosti, vytvářejí pevné horizontální vazby a věří, že společně dokážou něco opravdu změnit. Ruská mládež dobře rozumí tomu, proč je důležité být aktivním občanem. Západní demokracie se stala pro ně jakýmsi příkladem toho, jak by měla společnost fungovat. Absence jednotlivých demokratických svobod není vnímána jako danost, nýbrž jako porušení lidských práv a zvláště vlády. Lze říci, že právě mladí lidé dnes tvoří základ občanské společnosti v Rusku.

2.4. Legislativní rámec

Stejně jako v České republice, v Rusku je nezisková organizace definována jako organizace, jejímž hlavním účelem není generování zisku a jeho následné rozdělování mezi oprávněné osoby³⁹. Cílem NNO je dosažení veřejného blaha, a proto se zpravidla uplatňují v oblasti zdravotní a sociální péče, vzdělávání a výzkumu, ochrany životního prostředí, kultury, lidských práv, sportu atd.

Legislativa pro NNO v Ruské federaci se však značně liší od evropského kontextu. V současné době neexistuje jediný uspořádaný systém, který by řídil jejich činnost. Legislativní rámec se skládá ze čl. 50 Občanského zákoníku Ruské federace a více než 15 samostatných zákonů, mezi něž patří: federální zákon №7 „O neziskových organizacích“; federální zákon №125 „O svobodě vyznání a náboženských organizacích“; federální zákon №135 „O dobročinné činnosti a dobročinných organizacích“; federální zákon №82 „O občanských sdruženích“; federální zákon №104 „O základních principech organizace komunit původních malých národů Severu, Sibíře a Dálného východu“ atd.

Evidence nestátních neziskových organizací je provozována Ministerstvem spravedlnosti a jeho regionálními odděleními. V současné době na území Ruské federace je zaregistrováno 220 446 NNO⁴⁰. Procedura registrace neziskové organizace probíhá v podstatě podobně jako v ČR. K žádosti o registraci a návrhu na zápis do rejstříku je nutné doložit stanovy nebo zakladatelské právní jednání, rozhodnutí o založení organizace, informaci o zakladatelích, potvrzení o zaplacení soudních poplatků a adresu sídla⁴¹. Ministerstvo spravedlnosti může požádat o další informace, pokud zakladatelem je zahraniční osoba.

Základními právními formami NNO v Rusku jsou⁴²:

- Autonomní nezisková organizace;
- Nadace;
- Ústav;
- Asociace (spolek);
- Občanské sdružení;

³⁹ Federální zákon №7 „O neziskových organizacích“, od 12.01.1996. Dostupné online na adrese http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8824/

⁴⁰ Informační portál Ministerstva spravedlnosti Ruské federace <http://unro.minjust.ru>. Duben, 2018

⁴¹ Zdroj: <http://www.nb-forum.ru/business/advice/registratsia-nekommercheskyh-organizatsiy.html>

⁴² Federální zákon №7 „O neziskových organizacích“ od 12.01.1996. Dostupné online na adrese http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8824/

- Církevní právnická osoba;
- Družstvo;
- Společenství vlastníků;
- Kozácké společenství;
- Organizace původních malých národů Severu, Sibíře a Dálného východu;
- Veřejnoprávní organizace.

NNO může vyvíjet vedlejší hospodářskou činnost spočívající v podnikání nebo jiné výdělečné činnosti, která není zákonem zakázána, pouze v tom případě, pokud jejím účelem je podpora poslání organizace a dosažení jejích cílů. Co se týče zdanění, každá NNO, i když neprovozuje hospodářskou činnost, se řídí obecnými daňovými pravidly, avšak stát za určitých podmínek poskytuje daňové úlevy⁴³. Tak, například, předmětem daně nejsou členské příspěvky, dotace, granty a dary.

⁴³ Daňový řád Ruské federace, část druhá, od 5.08.2000. Dostupné online na adrese http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28165/

2.4. Metodologie

Ve své diplomové práci jsem se rozhodla použít kvalitativní strategii empirického výzkumu, kterou Disman definuje takto: „Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem je tu odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím... Posláním kvalitativního výzkumu je porozumění lidem v sociálních situacích“⁴⁴. Hendl srovnává kvalitativního výzkumníka s detektivem: „Výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry“⁴⁵. Mezi hlavní výhody kvalitativního výzkumu patří možnost jít do hloubky, zohlednit působení kontextu a podmínek a získat podrobnější informace o zkoumaném jevu⁴⁶. Ovšem má i určité nedostatky: je zpravidla časově náročnější a jeho výsledky jsou těžko zobecnitelné.

Volba daného přístupu se odvozuje od stanovených cílů. Práce se snaží podat představu o procesech, které se odehrávají ve společnosti, a vysvětlit, proč se tak děje, čehož téměř nelze dosáhnout pomocí kvantitativních metod. Kvalitativní strategie mi umožnila vytvořit holistický obraz občanské společnosti v Burjatsku, o níž momentálně není dost informací v odborné literatuře, a také přispěla k lepšímu pochopení problémů, se kterými se NNO potýkají. Na základě získaných informací pak vznikl detailní a hloubkový popis současné situace. Pro splnění cílů práce byly také stanoveny následující hypotézy:

1. Podmínky a možnosti rozvoje neziskových organizací v Burjatsku se zlepšily oproti období těsně po zániku Sovětského svazu;
2. Organizace občanské společnosti Burjatska hrají aktivnější roli v procesu národního kulturního obrození než státní instituce.

Technika sběru dat

Vzhledem k časové omezenosti výzkumu jsem zvolila techniku polostrukturovaného rozhovoru anebo rozhovoru pomocí návodu. Je to jedna z forem nestandardizovaného interview, které lze definovat jako „interakci mezi tazatelem a respondentem, pro kterou má tazatel jen velice obecný plán“⁴⁷. V rámci polostrukturovaného rozhovoru tento plán

⁴⁴ Disman, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2000. s. 285 – 289

⁴⁵ Hendl, Jan. Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace. Vyd. 2., aktualizované. Praha : Portál, 2008. s. 50

⁴⁶ Tamtéž, s. 53

⁴⁷ Disman, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele. 3. vyd. Praha : Karolinum,

zahrnuje seznam předem připravených tematických okruhů či širších otázek. Na rozdíl od standardizovaného dotazování tato technika dovoluje měnit pořadí otázek, přizpůsobovat jejich formulace podle situace, improvizovat a klást zcela nové otázky zacílené na upřesnění a doplnění předchozích odpovědí⁴⁸. Polostrukturovaná forma pomáhá udržet zaměření rozhovoru, soustředit se na zkoumaném jevu a získat co nejvíce relevantních informací za omezenou dobu výzkumu.

Při použití zvolené techniky informátor není ohraničen přesně formulovanými otázkami a reaguje zcela volně, čímž často výzkumníkovi odkrývá nová témata a hlediska. Polostrukturované interview poskytuje dotazovanému prostor pro vlastní vyjádření, sdílení svých názorů a ujasnění a rozvinutí odpovědí, což snižuje riziko nepochopení⁴⁹. Avšak nevýhodou rozhovoru je to, že z určitých důvodů informátor může zamlčet nebo neřici některé informace.

V předchozích odstavcích jsem již zmínila o tom, že téma mé diplomové práce pocítuje nedostatek literatury, a vzhledem k tomu považuji rozhovor za nejvhodnější techniku, protože zkušenosti dotazovaných jsou jedním z nemnoha pramenů informací o zkoumaném jevu a jejich subjektivní výpovědi obsahují odraz sociální reality a odhalují skrytá témata. Rozhovory byly vedeny v ruském jazyce dle předem připravených širších otázek vztahujících se k těm tematickým okruhům, které jsem chtěla ve své práci osvětlit. Každé setkání trvalo přibližně jednu hodinu. Na začátku jsem vždy seznámila dotazovaného s cíli výzkumu a podmínkami sběru, zpracování, zveřejnění a archivace dat. Také jsem upozornila, že rozhovory jsou anonymní. Většina informátorů souhlasila s nahráváním na diktafon, ale ve dvou případech jsem si musela vystačit s písemnými poznámkami.

Výběr vzorku

Výběr vzorku probíhal účelově pomocí metody nabalování („sněhové koule“) spočívající v tom, že první dotázaný, který obvykle hraje roli tzv. gatekeepera, poskytuje výzkumníkovi kontakty na další potenciální informátory⁵⁰. Konstruovaný na základě podobných doporučení vzorek je homogenní a reprezentuje zkoumaný fenomén. Nejprve jsem prostřednictvím sociálních sítí vyhledala oficiální stránky dvou NNO, které působí v oblasti ochrany a rozvoje burjatské kultury, a oslovila jejich předsedy. Tak jsem získala

2000. s. 308

⁴⁸ Hendl, Jan. Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace. Vyd. 2., aktualizované. Praha : Portál, 2008. s. 174 – 175

⁴⁹ Markéta Vaňková, prezentace Verbální techniky dotazování, E-kurz *Úvod do společenskovedních metod*, FHS UK, 2009/2012 (dostupné na adrese <http://moodle.fhs.cuni.cz/enrol/index.php?id=614>)

⁵⁰ Hendl, Jan. Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace. Vyd. 2., aktualizované. Praha : Portál, 2008. s. 152

první dva informátory; každý z nich mi po rozhovoru doporučil, s kým z jejich podřízených bych si mohla promluvit. Jeden předseda mi také poskytl kontakty na osoby, které nemají v NNO pracovní uplatnění, ale těsně s nimi spolupracují: politolog a podnikatel, který často vystupuje jako sponzor, a ředitelka televizní a rozhlasové společnosti. Tito dva informátoři, i když se odlišují od ostatního vzorku tím, že nejsou součástí neziskové organizace, obohatili výzkum o informace, které později přispěly k vytvoření komplexního obrazu občanské společnosti a činnosti NNO v Burjatsku. Konstruování vzorku bylo komplikováno především časovou omezeností mého pobytu ve zkoumaném prostředí a neochotou či zaneprázdněností některých oslovených kandidátů. Ve výsledku jsem uskutečnila rozhovory s osmi informátory. Věřím, že takový počet je postačující pro splnění výzkumných cílů.

Profily informátorů

Rozhovor č. 1: předseda občanského sdružení „Burjaad Sojol“;

Rozhovor č. 2: „zvláštní informátor“, politolog a podnikatel;

Rozhovor č. 3: „zvláštní informátorka“, ředitelka televizní a rozhlasové společnosti;

Rozhovor č. 4: předseda nadačního fondu „Najdal“;

Rozhovor č. 5: účetní, zaměstnankyně nadačního fondu „Najdal“;

Rozhovor č. 6: dobrovolník v občanském sdružení „Burjaad Sojol“;

Rozhovor č. 7: dobrovolnice v občanském sdružení „Burjaad Sojol“;

Rozhovor č. 8: dobrovolnice v nadačním fondu „Najdal“.

Analytické postupy

Analýze předcházel proces vizualizace získaných dat, tj. přepis nahrávek rozhovorů formou doslovné transkripce. Rozhovory jsou přepsány v ruštině, ale použité citace jsou v textu přeloženy do češtiny a uvedeny v redigované verzi.

V rámci kvalitativního designu, který oproti kvantitativnímu badání nemusí dodržovat určitý postup, analýza nezačíná teprve po sběru dat, nýbrž prostupuje celý výzkumný proces. Jako analytickou metodu jsem zvolila techniku otevřeného kódování. Zahrnuje tři fáze, které se provádí paralelně: segmentaci, kódování a poznámkování. Cílem segmentace je rozdělit text na významové jednotky, tj. části, v nichž se reflektuje určité téma. Poté následuje proces otevřeného kódování; kódy nejsou předem dány a vytvářejí se induktivně v průběhu analýzy. Dalším postupem je poznámkování, které spočívá v komentování vytvořených kódů a předběžné interpretaci dat⁵¹.

⁵¹ Martin Heřmanský, prezentace Kvalitativní analýza, E-kurz *Úvod do společenskovědních metod*, FHS UK, 2009/2012 (dostupné na adrese <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>)

Hodnocení kvality výzkumu

Na rozdíl od kvantitativního výzkumu, kvalitativní badání je méně standardizované, a kvůli tomu se charakterizuje nižší reliabilitou, ale vyšší validitou. Jak již bylo zmíněno, kvalitativní strategie se zaměřuje na získání co nejvíce informací o omezeném počtu jedinců, a proto generalizace jeho výsledků na populaci je velmi obtížná⁵². Nedostatkem zkoumání je i to, že představuje „sbírku subjektivních dojmů“⁵³, a zjištění jsou limitována věděním informátorů.

Vzhledem ke zvolené technice sběru dat je důležité identifikovat ta rizika, která ohrožují kvalitu výzkumu. Lincolnová a Guba popisují tři základní kategorie nebezpečí pro validitu⁵⁴: reaktivita, zkreslení ze strany zkoumané osoby a zkreslení ze strany výzkumníka. Pojem reaktivita označuje vliv přítomnosti výzkumníka na zkoumaný fenomén; v daném případě se jedná o chování dotazovaného, které on může změnit kvůli tomu, že je interviewován. Zkreslení ze strany informátora se projevuje zatajováním informací nebo snahou představit je v jiném světle. Abych se vyhnula tomuto riziku, snažila jsem se navázat s informátory vztah důvěry a vést rozhovory maximálně přirozeně. Zkreslení ze strany výzkumníka hrozí tím, že zahrne do výzkumu své subjektivní teorie a předsudky. Je třeba přiznat, že existovalo nebezpečí mé neschopnosti k objektivní a nezaujaté interpretaci, poněvadž pocházím z Burjatska. Doufám však, že se mi podařilo oprostít od osobních pocitů a předsudečného pojmání a zpracovat kvalitní a objektivní výzkum.

Analýza dokumentů

Pro doplnění získaných informací jsem se rozhodla zároveň použít techniku sekundární analýzy dokumentů, jejímž předmětem jsou data, která byla shromážděna při jiných výzkumech⁵⁵; v rámci této práce se jedná především o statistické údaje a úřední spisy. Sekundární prameny zahrnují:

- Informační portál neziskových organizací Ministerstva spravedlnosti Ruské federace, kde je uložena databáze registrovaných NNO;
- Zpráva Veřejné komory Ruské federace o stavu občanské společnosti z roku

⁵² Disman, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2000. s. 285

⁵³ Hendl, Jan. Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace. Vyd. 2., aktualizované. Praha : Portál, 2008. s. 52

⁵⁴ Tamtéž, s. 148

⁵⁵ Hedvika Novotná, prezentace Nevťiravé techniky, E-kurz *Úvod do společenskovědních metod*, FHS UK, 2009/2012 (dostupné na adrese <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>)

2017;

- Zpráva Veřejné komory republiky Burjatsko. Je nutné se zmínit, že poslední zveřejněná zpráva, s níž jsem pracovala, je datována rokem 2015;
- Výsledky sčítání lidu z roku 2010;
- Výsledky sociologického šetření, které proběhlo v roce 2014 v rámci výzkumu činnosti organizací občanské společnosti v podmínkách jejího formování. Autorkou výzkumu je Olga Korpusova, CSc.

Vzhledem k původu zvolených dokumentů předpokládám, že jsou pravdivé a mají vysokou poznávací cenu, avšak považuji za škodlivé, že ve zkoumaném prostředí chybí čerstvá data, a proto v práci jsou někdy uvedeny staré údaje. Věřím, že kombinace dvou popsaných technik přispěla k vytvoření komplexního pohledu na občanskou společnost v Burjatsku v oblasti obrození a rozvoje svébytné kultury a jazyka.

3. Aplikovaná část

3.1. Občanská společnost v Burjatsku: specifika a problémy

Burjatsko je periferní území, které se nachází na hranici s Čínou a Mongolskem. I když se tady díky poloze a blízkosti Bajkalu rychle rozvíjí obchod a turismus, hlavními pilíři ekonomiky dodnes jsou zemědělství a chov dobytka. Agrární charakter regionu do určité míry ovlivňuje i světonázory jeho obyvatel, a proto větší část burjatské společnosti přemýšlí kategoriemi tradiční společnosti. Orientace na tradice, vedoucí postavení rodiny a obtížně proměnlivá sociální struktura komplikují rozvoj, avšak za posledních několik let lze zaznamenat značné posuny na cestě k moderní společnosti. Jedním z projevů pozitivních změn je zvýšení aktivity organizací občanské společnosti a obecný růst úrovně občanské participace obyvatel Burjatska.

Na začátku považují za obzvláště důležité zdůraznit skutečnost, že burjatská společnost je různorodá jak etnicky, tak i nábožensky, a samotné přídavné jméno „burjatský“ se v práci především používá pro označení teritoriální příslušnosti ve smyslu „to, co je v Burjatsku či odtud pochází“, např. „burjatská ekonomika“ nebo „burjatští sportovci“, ale ve slovních spojeních „burjatská kultura“, „burjatský národ“, „burjatské obrození“, „burjatské tradice“ nabývá význam „to, co patří Burjatům“. Vzhledem k tomu, pokud se jedná o burjatskou společnost, je nutné si uvědomovat, že zahrnuje nejen etnické Burjaty, nýbrž i představitele jiných národů. Co se týče počtu Burjatů, jejich podíl tvoří kolem třetiny celkového obyvatelstva Burjatska.

První občanská sdružení v Burjatsku vznikla před 90 lety. V třicátých letech 20. století se po celém Sovětském svazu zakládaly organizace, které měly vyloženě ideologický charakter, byly nástrojem propagace komunistické strany a zanikly po pádu režimu. K nim, například, patřily Komunistický svaz mládeže, Celosvazová pionýrská organizace V. I. Lenina, odborové svazy atd. Dle databáze Ministerstva spravedlnosti v současné době na území Burjatska je zaregistrováno 1433 NNO⁵⁶. Pro srovnání: v roce 2016 jejich počet činil 1383⁵⁷, více než 70 % z nich bylo soustředěno v hlavním městě Ulan-Ude. Nejrozšířenějšími formami tehdy byly asociace, občanská sdružení a krajanské spolky; nejvíce byly zastoupeny oblasti podpory sportu, rozvoje vědy a vzdělání, poskytování

⁵⁶ Informační portál Ministerstva spravedlnosti Ruské federace <http://unro.minjust.ru>. Duben, 2018

⁵⁷ Zpráva Veřejné komory republiky Burjatsko, 2015. Dostupné online na <http://old.egov-buryatia.ru/index.php?id=5903>

sociální péče a sdružování zaměstnanců.

Popularitu sportovních organizací, která se objevila na konci devadesátých let a převládá i dnes, lze vysvětlit vydáním v roce 1998 vládního nařízení „O podpoře technických a vojensko-praktických sportovních disciplín“. Tuhle skutečnost potvrzují výroky informátorů: „Sport a kultura – tam je nejvíc aktivních. Kromě toho mají obrovskou podporu ze strany státu“⁵⁸. Každoročně se za účasti NNO uskutečňuje okolo 600 sportovních akcí, některé z nichž mají dlouhou tradici a již jsou nezbytnou součástí burjatské kultury jako, například, kulturně-sportovní svátek Surcharban, který se skládá ze tří závodů: v lukostřelbě, zápase a koňského závodu. Avšak vzhledem ke zkrácení státního financování sportovní NNO jsou nyní v ohrožení: „...fungují, ale teď zažívají těžké časy právě kvůli tomu, že byly založeny za podpory státu, ale teď jsou nechány napospas a dlouhodobě se potýkají s nedostatkem peněz“⁵⁹. V rámci změny rozpočtové politiky Burjatska se snižují výdaje na rozvoj kultury, vzdělání, sportu a podporu mládeže⁶⁰, a proto organizace, které působí v těchto sférách, musí hledat jiné zdroje financování. Problém je v tom, že většina NNO čerpá finance především ze státních prostředků⁶¹ a jejich existence závisí na výši rozpočtu: „...bez [státní] finanční podpory fungují jen některé, protože když jsou financovány – fungují rok nebo dva, pokud nejsou – samozřejmě, že skončí, nebo na jejich místo přijdou jiné a ty zemřou a je to“⁶².

Zatímco sportovní NNO zpravidla vznikaly jako reakce na požadavek vlády, organizace v oblasti sociální a zdravotní péče jsou odpovědí na státní selhání. Uskutečnění sociální politiky a poskytování sociálních služeb často mají příliš formalizovaný byrokratický charakter a ignoruje potřeby psychologické a právní podpory, osvěty atd. Tuhle mezeru se snaží vyplnit NNO. Ale lidé se nejprve obrací na státní poskytovatele služeb, což pravděpodobně je pozůstatkem komunistického režimu: „Obecný model pro celé Rusko, vždyť to je dědictví Sovětského svazu s efektivním systémem sociálního zabezpečení, a proto lidé především automaticky čekají a hledají podpory od státu“⁶³. Při aplikaci teorie sociálních počátků⁶⁴ lze dospět k závěru, že Rusko má zároveň rysy dvou modelů: sociálnědemokratického a etatistického – sociální stát, jehož budování mělo zásadní význam pro sovětskou ideologii, postupně snižuje financování sociální a zdravotní politiky

⁵⁸ Rozhovor s informátorem č. 4, 2018

⁵⁹ Rozhovor s informátorem č. 2, 2018

⁶⁰ Rozhovor s informátorem č. 3, 2018

⁶¹ Zpráva Veřejné komory republiky Burjatsko, 2015. Dostupné online na <http://old.egov-buryatia.ru/index.php?id=5903>

⁶² Rozhovor s informátorem č. 3, 2018

⁶³ Rozhovor s informátorem č. 2, 2018

⁶⁴ Studijní materiály kurzu Současné teorie a koncepty ve výzkumu občanské společnosti. FHS UK, 2015/2016

a ponechává prostor pro činnost soukromých firem, ale v obou případech ta část organizované občanské společnosti, která se zaměřuje na poskytování sociálních služeb, je relativně omezená.

Významnou platformu pro občanský aktivismus a samoorganizaci představuje kultura. I když většinu obyvatelstva tvoří Rusové (66,1 %) a Burjati (30 %), Burjatsko je mnohonárodnostní republikou, kde žije více než 160 národností⁶⁵, z nichž každá má vlastní kulturu a tradice. Vzhledem k tomu se na daném území aktivně rozvíjí NNO, které usilují o ochranu a rozvoj národních kultur: „Máme Dům Družby, kde sídlí podle mne nejvíce organizovaná národní kulturní centra... a je vidět, že opravdu fungují“⁶⁶. Dle údajů z roku 2016 jejich podíl v struktuře neziskových organizací je 8,2 %⁶⁷. Nejrozšířenější formou jsou krajanské spolky, které veřejnost vnímá celkem pozitivně: „Jsou dobré. Vždy něco pořádají, kulturní akce, výstavy. Drží je to pohromadě a je to důležité, některým to fakt chybí... a dělají super věc – učí se mateřský jazyk a dodržují vlastní tradice, i když se nenarodili tam, odkud původně pochází“⁶⁸. Pro některé podobné NNO je charakteristické to, že jsou méně závislé na veřejných zdrojích, neboť jejich financování je částečně zajištěno sítí jiných krajanských spolků po celém světě, ale pouze v případě, že tato síť má pevné vazby a nastavené mechanismy spolupráce: „Obrovská podpora tatarských diaspor ze zahraničí, je to třeba ideální varianta, ale musíme si uvědomit a pochopit to, že u Burjatů naprosto není možná“⁶⁹. Neziskové organizace, jejichž cílem je ochrana, rozvoj a popularizace národních kultur, se na rozdíl od sociálně zaměřených NNO, které ve vědomí většiny obyvatel jsou ztotožňovány se státním aparátem, považují veřejností za „opravdovou“ občanskou společnost: „Vnímají nás jako občanské aktivisty, to je pravda. Ne všichni chápou, co to znamená, ale říkají – jste občanská společnost, takže něco s tou kulturou dělejte“⁷⁰. Specifickou část NNO v oblasti kultury tvoří evidované právnické osoby církve a náboženské společnosti. V roce 2014 na území republiky bylo zaregistrováno 225 organizací⁷¹, které představovaly 25 různých konfesí. Největší počet tvořily právnické osoby

⁶⁵ Výsledky sčítání lidu z roku 2010. Dostupné online na adrese http://burstat.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/burstat/resources/e3eba9004f199c94a0cfb8149d0ea7d8/Итоги+ВПП-2010.pdf

⁶⁶ Rozhovor s informátorem č. 5, 2018

⁶⁷ Korpusova, O. J. Дѣятел'ност' обществeнных организаций Бурятии в условиях становления гражданского общества (Rezultaty sociologičeskogo issledovanija). In: Вѣстник БГУ. №6/2015. Dostupné online na adrese <https://cyberleninka.ru/article/n/deyatelnost-obschestvennyh-organizatsiy-buryatii-v-usloviyah-stanovleniya-grazhdanskogo-obschestva-rezultaty-sotsiologičeskogo>

⁶⁸ Rozhovor s informátorem č. 5, 2018

⁶⁹ Rozhovor s informátorem č. 2, 2018

⁷⁰ Rozhovor s informátorem č. 7, 2018

⁷¹ Badmacyrenov, T. B. Religioznaja situacija i religioznyje soobščestva v Respublike Burjatiya. In: Vlast'. №4/2015. Dostupné online na adrese <https://cyberleninka.ru/article/n/religioznaya-situatsiya-i-religioznyje-soobschestva-v-respublike-buryatiya>

Ruské pravoslavné církve Moskevského patriarchátu (77) a buddhistické organizace (67).

V posledních letech se organizace občanské společnosti soustředily na řešení ekologických problémů. Pro region, který má velký turistický potenciál, jednou z prioritních záležitostí je ochrana přírody, a kromě toho se Burjatsko nachází poblíž jezera Bajkal, které v roce 1996 díky své unikátní floře a fauně bylo zapsáno na Seznam světového dědictví UNESCO. Ochranou bajkalské ekologie se zabývají jak mezinárodní (Greenpeace, Světový fond na ochranu přírody), tak i domácí NNO (Bajkalské výzkumné centrum, „Lekce ekologie. Zachráním svatý Bajkal!“, fond „Čistý Bajkal“, Dobrovolný sbor Bajkal). Avšak pro efektivní řešení problémů a prevenci ekologické katastrofy je nezbytná spolupráce se státem a soukromými firmami: „Je přece jasné, že lidé musí nejdřív samostatně dospět k nějakému řešení, které pak musí být podpořeno [státem], jinak to nejde. A to za účasti státu, ano, protože u nás až moc věcí je soustředěno kolem mocenských struktur, vemte si například financování“. Příkladem toho, že neziskové organizace v některých otázkách potřebují podporu vlády, je stavba ropovodu Východní Sibiř – Tichý oceán, který dle původního plánu měl vést v blízkosti jezera. V Burjatsku a Irkutské oblasti proběhla vlna protestních demonstrací; ekologické NNO vyžadovaly od společnosti Transněft změnit projekt stavby. V roce 2006 prezident Vladimir Putin s ohledem na riziko znečištění nařídil přepracovat plán ropovodu. Finální verze projektu předpokládala, že ropovod bude postaven tak, aby nevedl blíže než 400 km od pobřeží. Ekologická situace na Bajkalu se však stále zhoršuje. Infrastruktura zdejších obcí není připravena k přívalu turistů, jejichž počet se každý rok zvyšuje. Následkem jsou špinavé pláže, hory odpadků podél silnic a znečištěná voda. Zatímco se vláda zaměřila na instalaci odpadkových košů na zastávkách po cestě k Bajkalu a umístění agitačních plakátů, v turistických zónách pořád chybí hygienická zařízení a není rozpracován systém odvozu odpadu. Neziskové organizace usilují o odstranění podobných problémů, ale stát odmítá svěřit jim část potřebných pravomocí a kompetencí a často ignoruje jejich žádosti: „...otázka byla dokonce v tom, jestli vůbec smíme jako dobrovolníci hasit lesní požáry [poblíž Bajkalu]... Elementární situace – když jedeme hasit požár rašeliny, MČS⁷² nám říká – to není jejich území, lesníci tvrdí, že vůbec nevědí, o jaké požáry jde, a tak začíná byrokracie“⁷³. Vzhledem k tomu mezi ekologickými NNO existuje hustá síť horizontálních vztahů, která zahrnuje partnerství nejen uvnitř regionů, ale také spolupráci se sousedními subjekty a mezinárodními organizacemi⁷⁴.

Výše jsou popsány hlavní oblasti působení organizací občanské společnosti

⁷² Záchraná služba v Rusku

⁷³ Rozhovor s informátorem č. 5, 2018

⁷⁴ Zdroj: <http://baikalfond.ru>

v Burjatsku. V následujících odstavcích se pokusím vytvořit komplexní pohled na prostředí, v němž fungují, a jejich celkový image ve vědomí veřejnosti. Zaměřím se na pět základních kategorií: vertikální vztahy (NNO a stát); horizontální vztahy (NNO a soukromé firmy, NNO a masmédiá, spolupráce mezi NNO); financování; profesionalizace; vnímání společností.

Za posledních deset let se v politickém diskurzu ruské vlády objevila tendence na podporu rozvoje organizací občanské společnosti a tato tendence se odráží i v politice jednotlivých subjektů federace. Státní institucí, která se věnuje spolupráci s občanskou společností v Burjatsku, je regionální oddělení Veřejné komory. Jejím cílem je „podpora rozvoje občanské společnosti a zajištění spolupráce občanů Ruské federace a organizací občanské společnosti s orgány státní moci republiky Burjatsko a orgány místní samosprávy republiky Burjatsko při realizace státní politiky na území republiky Burjatsko a také uskutečnění veřejné kontroly činnosti orgánů státní moci republiky“⁷⁵. Komora se skládá z desíti Komisí: Komise pro ekonomický rozvoj a bytové hospodářství; Komise pro ekologii, přírodní zdroje a využívání půdy; Komise pro kulturu, harmonizaci mezinárodních a mezináboženských vztahů a masmédií; Komise pro vědu a vzdělání; Komise pro sociální politiku a životní kvalitu občanů; Komise pro lidská práva, bezpečnost občanů a boj s korupcí; Komise pro ochranu zdraví, tělesnou výchovu a formování zdravého životního stylu; Komise pro rozvoj reálného sektoru ekonomiky, infrastruktury a středních a malých podniků; Komise pro rozvoj městských a venkovských území, místní samosprávy a zemědělství; Komise pro rodinnou, dětskou a mládežnickou politiku.

Za podpory Veřejné komory a vlády republiky každý rok v Burjatsku probíhá Občanské fórum, které se zaměřuje na nastavení mechanismů spolupráce mezi státními institucemi a organizacemi občanské společnosti. V rámci Fóra se za účasti NNO, expertů a politiků provádí diskuse a plenární schůze, kde se projednávají nedůležitější otázky. V roce 2016 byl zveřejněn dokument „Program základních směrů činnosti Veřejné komory republiky Burjatsko na období 2016–2019“⁷⁶, v němž byly stanoveny prioritní cíle v rámci zlepšení komunikace a spolupráce mezi občanskou společností a státem.

Dalším klíčovým aparátem veřejné správy, jehož cílem je „vytvoření podmínek pro formování institucí občanské společnosti, aktivní účast občanů v společensko-politickém životě republiky Burjatsko a zajištění transparentnosti činnosti orgánů výkonné moci republiky Burjatsko“⁷⁷, je Výbor vlády pro mezinárodnostní politiku a rozvoj občanských iniciativ. Výbor se zaměřuje zvláště na podporu mezináboženské a mezinárodnostní tolerance

⁷⁵ Oficiální stránky Veřejné komory republiky Burjatsko <http://old.egov-buryatia.ru/index.php?id=5902>

⁷⁶ Tamtéž

⁷⁷ Tamtéž

a ochranu jazyků a kultur jednotlivých národů, které obývají burjatské území. V roce 2015 za podpory Výboru byl představen státní program „Posílení jednoty občanů Ruské federace a etnicko-kulturní rozvoj národů republiky Burjatsko 2015–2020“. Realizace programu zahrnuje zvýšení kvalifikace státních úředníků v oblasti mezietnických a mezináboženských vztahů, provedení sociologických šetření, popularizaci dějin Ruska a jeho národů, rozvoj svébytných kultur na území Burjatska, podporu burjatského jazyka, spolupráci s NNO, obnovu tradiční hospodářské činnosti a vytvoření příznivého prostředí pro pokojné soužití představitelů různých etnických skupin a konfesí⁷⁸.

Představitelé NNO vnímají podobné změny velmi pozitivně a oceňují snahu mocenských struktur vyjít jim vstříc: „Vztahy s vládou se zlepšily, hodně. Asi konečně pochopila, že děláme společnou věc“⁷⁹; „Takže tak nějak spolupracujeme, komunikujeme spolu... právě včera jsme měli schůzku a byla docela efektivní. Takže je to lepší, teď alespoň nás vidí a s námi mluví, ale před desíti lety získat u nich audienci vůbec nebylo možné“⁸⁰. Organizace občanské společnosti se zapojují do veřejných diskusí v roli expertů a konzultantů: „Když probíhala veřejná slyšení týkající se vodní elektrárny, oni se pořád na nás odvolávali, jestli tam byli představitelé DSB⁸¹, protože přítomnost našich aktivistů je nezbytná... naslouchají nám“⁸². Dle výsledků výzkumu z roku 2014 82,86 % respondentů z řad pracovníků NNO uvedli, že se na pozvání státu účastní procesu hledání řešení, a 17,14 % řekli, že se stát na ně obrací s prosbou o poskytnutí jejich technologií, znalostí a kontaktů⁸³. Avšak dle některých informátorů vztahům se státními orgány chybí systematická a organizovaná: „Když je třeba, tyto kontakty se aktivují, když ne, tak mlčí. To má spontánní charakter“⁸⁴. Zásadním problémem je také to, že spolupráce NNO a aparátu vlády je někdy založena na principech klientely a kmotrovství. Ulan-Ude podle měřítek Ruska je poměrně malé město⁸⁵, „kde se všichni znají“, a proto přítomnost „svého člověka“ s přístupem k moci často je rozhodujícím faktorem. Tím pádem, organizace, jejímž opatrovníkem je místní celebrita nebo jejíž předseda zná někoho „nahore“, má větší šance na získání podpory: „Pokud jste nováček a nemáte strejdu v Churalu⁸⁶, připravte se fakt

⁷⁸ Státní program „Posílení jednoty občanů Ruské federace a etnicko-kulturní rozvoj národů republiky Burjatsko 2015–2020“. Dostupné online na adrese <http://old.egov-buryatia.ru/index.php?id=6603>

⁷⁹ Rozhovor s informátorem č. 5, 2018

⁸⁰ Rozhovor s informátorem č. 8, 2018

⁸¹ Dobrovolnický sbor Bajkal

⁸² Rozhovor s informátorem č. 6, 2018

⁸³ Korpusova, O. J. Дѣятел'ност' обществѣнных организаций Бурятіи в условіях становленія граждѣнского общѣства (Резул'таты социологического ісследованія). In: Вѣстник БГУ. №6/2015. Dostupné online na adrese <https://cyberleninka.ru/article/n/deyatelnost-obschestvennyh-organizatsiy-buryatii-v-usloviyah-stanovleniya-grazhdanskogo-obschestva-rezultaty-sotsiologicheskogo>

⁸⁴ Rozhovor s informátorem č. 4, 2018

⁸⁵ 431 922 obyvatel. Duben, 2018

⁸⁶ Zákonodárny orgán republiky Burjatsko

makat, ale jestli váš spolužák je teď úředníkem, je to mnohem snazší⁸⁷. Podobné vztahy však nemůžeme označit jako korupční, protože nepředpokládají placení úplatků nebo poskytování oboustranných výhod; jde spíše o klanovou podporu.

Činnost organizací občanské společnosti je úzce propojena se ziskovým sektorem. Jedná se nejen o sponzorskou a mecenášskou pomoc, ale i sociální odpovědnost firem. Podnikatelé Burjatska se snaží nezaostávat za zbytkem světa a zavádí politiku CSR ve svých společnostech: v Ulan-Ude se již potřetí uskutečňuje soutěž „Nejlepší podniky s vysokou sociální odpovědností“, které se v roce 2016 zúčastnilo 18 podniků⁸⁸. Ale představa spolupráce mezi soukromými firmami a neziskovými organizacemi je stále spjata především s poskytováním darů a sponzoringem. V Burjatsku lze vydělit skupinu podnikatelů, kteří pravidelně věnují finanční prostředky a zboží na dobročinné účely; jsou to zpravidla velké podniky, jejichž ředitelé či majitelé se zároveň zabývají politikou, a proto podobná činnost přispívá k jejich sociálnímu image a postavení: „Zase [jméno] chce do Churalu, takže potřebuje podporu obyvatel, a tak dá peníze na nová dětská hřiště ve svém volebním obvodu, ale víte co, to je také dobrý, děti jsou rády“⁸⁹. Některé firmy mají vlastní nadace a nadační fondy, jako například obchodní společnost „Absolut“⁹⁰, zatímco ostatní spolupracují bezprostředně s NNO. Avšak ochota podnikatelů podporovat neziskové organizace zatím zůstává na nízké úrovni, což lze vysvětlit bohatou tradicí podvodů. V devadesátých letech minulého století dobročinnost byla oblíbeným nástrojem podvodníků a dodnes se používá příliš ziskuchtivými osobami. Vzhledem k tomu obraz organizací, které vybírají peníze na dobročinné účely, byl diskreditován, a teď jsou nuceny bojovat se skepsí a nedůvěrou; dle výzkumu nadačního fondu „Istoky“ z roku 2015 kolem třetiny obyvatel Ruska⁹¹ odmítá věnovat peněžité dary. Situace se mění, ale ve vědomí veřejnosti dobročinnost stále je částečně spojována s podvodem: „... ještě před 5–6 lety existoval velmi negativní postoj, když někdo přišel a poprosil peníze na nějakou akci, mu řekli: «Vy je utratíte za alkohol», – plyne to ze zkušenosti spolupráce s organizacemi, které byly založeny v devadesátých. Vytvořily takový obraz... Teď my musíme jim [podnikatelům] ukázat, že děláme něco, co opravdu pomáhá“⁹². Firmy spíše preferují poskytování zboží a služeb než finančních prostředků: „Když byly silné lesní požáry, «Titan», «Ujut» a další firmy nám poskytovaly nástroje, palivo – určitě zdarma, a vlastně samy pak nám volaly a ptaly se, jestli něco

⁸⁷ Rozhovor s informátorem č. 5, 2018

⁸⁸ Zdroj: <https://www.baikal-media.ru/news/dobrogor/328836/>

⁸⁹ Rozhovor s informátorem č. 7, 2018

⁹⁰ Oficiální stránky obchodní společnosti „Absolut“ <https://tgabsolut.ru>

⁹¹ Vinogradova, Elena. Bolšinstvo rossijan po-prežněmu ne odobryajet ideju blagotvoritel'nosti. Vedomosti, 2015. Dostupné online na adrese <https://www.vedomosti.ru/lifestyle/articles/2015/11/09/616067-bolshinstvo-rossijan-ne-odobryaet-blagotvoritelnosti>

⁹² Rozhovor s informátorem č. 1, 2018

potřebujeme⁹³. Lze zaznamenat pozitivní trend ve vztazích soukromých firem a NNO, ale poslední pořad musí dokazovat, že jsou důvěryhodné.

Nezávislá a aktivní masmédiá jsou jedním ze základních předpokladů pro rozvoj občanské společnosti. Burjatské mediální prostředí tvoří tři nestátní televizní společnosti, kolem desítky místních novin, tři nezávislé rozhlasové stanice⁹⁴ a obrovský počet internetových portálů včetně sociálních sítí. Jejich spolupráce s organizacemi občanské společnosti je omezená a nemá systematický charakter: „Neslyšela jsem, aby někdo dal o sobě vědět dostatečně jasně a měl nějaký program, rozpracovaný plán... přijdou a řeknou: «Mohli byste se o nás zmínit, že existujeme a pořádáme akci?». V závislosti na tom, kdo jsou a co dělají, odpovídáme: «OK, podpoříme vás a něco o vás povíme», a pak oni odchází a zapomínáme je⁹⁵. Zpravidla se publikace a zmínky o NNO týkají buď celorepublikových událostí, jako například veletrh sociálně zaměřených NNO „Miluji svoji republiku“⁹⁶, anebo organizací, které se osvědčily v celostátních soutěžích, nebo získaly velký grant: „Za celou dobu naší existence o nás jednou psali a jednou natáčeli něco pro televizi... a to bylo asi před rokem, když jsme byli... ne, když jsme vyhráli prezidentský grant. Jinak nejsme moc zmiňováni“⁹⁷. Představitelé NNO vysvětlují podobný nezájem tím, že masmédiá, která jsou v podstatě zaměřena na zisk, osvětlují především témata, po nichž existuje poptávka, a občanská společnost k nim nepatří. Ale nedostatek spolupráce s novinami a televizními společnostmi kompenzují aktivností na sociálních sítích: „Přijde mi, že už je [masmédiá] nepotřebujeme, když už všichni jsou na internetu. Já třeba na televizi vůbec nekoukám a všechno čtu online, novinky, články. A ostatní také... takže NNO spíš musí spravovat své stránky než snažit se dostat do televizního pořadu“⁹⁸. Organizace občanské společnosti aktivně využívají sociální sítě Facebook a Vkontakte⁹⁹, kde sdělují aktuální informace a komunikují s veřejností. Avšak sociální sítě nejsou schopné zcela nahradit tradiční masmédiá vzhledem k tomu, že zanedbávají tu část společnosti, která je nevyužívá. Jsou to, například, osoby starší 45 nebo obyvatelé, kteří bydlí v oblastech bez pevného připojení k internetu.

Počet NNO se zvyšuje každý rok a efektivita jejich činnosti je zčásti podmíněna existencí síťování a spolupráce uvnitř oboru. Vzhledem k zaměření výzkumu nejsem schopna posoudit celkovou situaci, ale získané informace umožňují ohodnotit úroveň

⁹³ Rozhovor s informátorem č. 5, 2018

⁹⁴ Jedná se o masmédiá, která nejsou regionálními pobočkami celostátních společností

⁹⁵ Rozhovor s informátorem č. 3, 2018

⁹⁶ Zdroj: <https://arigus.tv/news/item/97274/>

⁹⁷ Rozhovor s informátorem č. 8, 2018

⁹⁸ Rozhovor s informátorem č. 7, 2018

⁹⁹ Ruská sociální síť, analogie Facebook

součinnosti organizací, které působí ve zkoumané oblasti. Lze stanovit, že převládá nejednotnost a uzavřenost NNO; jednají v jakémsi „vakuu“: „Moc nás [organizací, jejichž posláním je ochrana národní burjatské kultury] není, to ano, ale dokonce jestli i nějaké jsou... já znám tři, z nichž jedna je naše a druhá už asi nefunguje“¹⁰⁰. Zpravidla komunikace mezi NNO probíhá příležitostně, například během jednání s vládou, společenských akcí nebo vzdělávacích aktivit. Organizace téměř nenavazují horizontální vztahy uvnitř své sféry, chybí síťování a systém výměny informací a zkušenosti: „Před rokem jsme plánovali jet na venkov, chtěli jsme se podívat na jejich NNO, požádali Ministerstvo spravedlnosti o informace, poskytlo nám kontakty na 30–40 organizací, tam polovina jsou náboženské, pět nebo šest sportovní a pak ostatní... my jsme je obvolali a zjistili jsme, že z nich opravdu fungují dvě nebo tři, chápete to?“¹⁰¹. Na základě toho lze říci, že zkoumaná oblast občanské společnosti je představena omezeným počtem NNO a pociťuje nedostatek síťování a horizontálních vazeb. Komunikace mezi organizacemi se opírá hlavně na využití osobních vztahů a známostí vedoucích, pracovníků a dobrovolníků.

V předchozích odstavcích jsme zjistili, že organizace občanské společnosti v Burjatsku jsou závislé na veřejných zdrojích a jejich existence může být ohrožena snížením státních dotací. Stát poskytuje NNO jak přímou (dotační politika, veřejné zakázky, státní granty), tak i nepřímou (daňové úlevy, odpočet daru ze základu daně) finanční podporu¹⁰². V dubnu 2010 byl vydán federální zákon №40 „O změnách jednotlivých zákonů Ruské federace v oblasti podpory sociálně zaměřených neziskových organizací“, který byl výchozím bodem pro rozpracování programu financování sociálně zaměřených NNO, na jehož realizaci v rámci federálního rozpočtu bylo vyděleno 900 milionů rublů¹⁰³. Patříčné usnesení bylo přijato v Burjatsku v roce 2011 a o čtyři roky později vláda republiky představila program s názvem „Rozvoj občanské společnosti a podpora sociálně zaměřených neziskových organizací na období 2016–2020“. Na realizování tohoto programu rozpočet na rok 2018 zahrnuje výdaje ve výši 6 620 000¹⁰⁴ rublů¹⁰⁵. Orgány státní správy a místní samosprávy také poskytují dotace vybraným NNO. Dalším důležitým veřejným zdrojem financování je Provozní fond prezidentských grantů na podporu občanské společnosti, který

¹⁰⁰ Rozhovor s informátorem č. 7, 2018

¹⁰¹ Rozhovor s informátorem č. 6, 2018

¹⁰² Skovajsa, Marek. Občanský sektor : organizovaná občanská společnost v České republice / Marek Skovajsa a kol. Vydání 1. Praha : Portál, 2010. s. 158

¹⁰³ Federální zákon №40 „O změnách jednotlivých zákonů Ruské federace v oblasti podpory sociálně zaměřených neziskových organizací“. Dostupné online na adrese http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99113/

¹⁰⁴ 1 CZK = 2,974 RUB. Květen, 2018

¹⁰⁵ Zákon republiky Burjatsko „O rozpočtu republiky na rok 2018“, od 8.12.2017. Dostupné online na adrese <http://budget.govrb.ru/ebudget/Show/Content/196>

byl založen 3. dubna 2017¹⁰⁶. Fond pořádá soutěže v těch sférách, kde tradičně působí neziskové organizace; v roce 2018 již bylo podáno 9175 grantových žádostí¹⁰⁷, z nichž 71 projekt představily burjatské NNO. Činnost organizací občanské společnosti je také podporována ziskovým sektorem; celostátní výzkum z roku 2008 ukazuje, že podíl finančních příspěvků od soukromých firem tvořil od 13 do 15 % financování NNO¹⁰⁸. Tak, například, podnikatelská skupina „Titan“ každý rok daruje kolem čtyř milionů rublů na podporu sociálně zaměřených projektů¹⁰⁹. Avšak měnová krize v Rusku, která byla vyvolána snížením ceny ropy v roce 2014 a vedla k růstu inflace¹¹⁰, ovlivnila objem peněžitých darů: „Darují, ale teď jen málo a je to pochopitelné – teď je miň peněz... vlastně sami ty prostředky potřebují“¹¹¹. Celkově sponzorství a mecenášství v Burjatsku lze charakterizovat dvěma základními rysy. Za prvé, podnikatelé zpravidla investují do těch oblastí, o něž mají zájem: „Podívejte se třeba na [jméno] – velmi rád rybaří a každý rok v zimě pořádá «Bajkalské rybaření», je milovníkem biliardu, a proto sponzoruje kulečnickové soutěže v Burjatsku“¹¹². Za druhé, sponzorství obvykle má povahu kmotrovství: „Nepodpoří sportovce, kterého vůbec nezná, spíše dá peníze tomu, který přijde a řekne, například: «Přišel jsem od strejdy Baira». A toho «strejdu Baira» dobře zná, takže jo, pomůže“¹¹³. Vzhledem k tomu NNO, které jsou mimo osobní zájem byznysmenů a nedisponují užitečnými kontakty, jsou finančně zanedbávané. K nim, bohužel, lze zařadit organizace pro rozvoj burjatské kultury: „Víte co, burjatská kultura moc bohaté lidi nezajímá, dávají přednost takovým tradičním neziskovkám, které se věnují dětem a postiženým“¹¹⁴.

Pro zabezpečení finanční udržitelnosti by se měly NNO soustředit na zajištění vícezdrojového financování, které předpokládá, že mají příjmy různého původu¹¹⁵. Kromě státní podpory a dárcovství organizace občanské společnosti využívají vlastní příjmy získané poskytováním služeb, vlastní výtěžnou činností, využitím majetku, vybíráním členských příspěvků nebo finančním investováním¹¹⁶. V Rusku však dominuje názor, že vydělávání

¹⁰⁶ Stanovy Provozního fondu prezidentských grantů. Dostupné online na adrese <https://президентскиегранты.рф/public/home/about>

¹⁰⁷ Zdroj: <https://президентскиегранты.рф>

¹⁰⁸ Korpusova, O. J. Dějatel'nost' občestvennyh organizacij Burjatii v uslovijach stanovlenija graždanskogo občestva (Rezul'taty sociologičeskogo issledovanija). In: Věstnik BGU. №6/2015. Dostupné online na adrese <https://cyberleninka.ru/article/n/deyatelnost-obschestvennyh-organizatsiy-buryatii-v-usloviyah-stanovleniya-grazhdanskogo-obschestva-rezultaty-sotsiologičeskogo>

¹⁰⁹ Oficiální stránky podnikatelské skupiny „Titan“ <http://www.megatitan.ru>

¹¹⁰ Itschoki, Oleg. Valjutnyj krizis 2015–2015 godov. Vědomosti, 2015. Dostupné online na adrese <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2015/01/12/valjutnyj-krizis-20142015-gg>

¹¹¹ Rozhovor s informátorem č. 5, 2018

¹¹² Rozhovor s informátorem č. 2, 2018

¹¹³ Rozhovor s informátorem č. 8, 2018

¹¹⁴ Rozhovor s informátorem č. 7, 2018

¹¹⁵ Skovajsa, Marek. Občanský sektor : organizovaná občanská společnost v České republice / Marek Skovajsa a kol. Vydání 1. Praha : Portál, 2010. s. 158

¹¹⁶ Tamtéž

peněz na realizování poslání a cílů NNO jde v rozporu s jejich obrazem¹¹⁷, a proto hlavními zdroji financování jsou státní podpora a soukromé firmy. Situace v Burjatsku je stejná, ale představitelé organizací občanské společnosti vyjadřují zájem o komercializaci: „Já si právě říkám – začneme tisknout kalendáře, diáře v burjatštině a pak je prodávat – bude v tom naše poslání i zároveň komerční aktivita“¹¹⁸; „Teď pracujeme nad jedním komerčním projektem, chceme udělat televizní a internetové pořady o burjatské kuchyni, přijde mi to zajímavé a hlavně se na tom dá vydělat“¹¹⁹; „Pokud vím, tak to [vlastní výdělečnou činnost] většinou mají sportovní, ale v našem oboru je to také možné, vidíme poptávku, takže můžeme tu mezeru vyplnit... třeba víte, že vůbec neexistují pohlednice k Sagaalгану¹²⁰? A je to mimochodem, řekla bych, hlavní svátek v našem regionu“¹²¹. Informátoři však nedokázali jasně odpovědět na otázku o právní úpravě výdělečné činnosti neziskových organizací, což svědčí o jejich neobeznámenosti s daným tématem, ale v rámci státní politiky podpory NNO se v poslední době provádí semináře o možnostech podnikání a použití komerčních nástrojů¹²². Finanční odpoutání od veřejných zdrojů je podmínkou stability organizací občanských společností a garancí nezávislosti na státu, a proto jsou motivovány k rozvoji ziskových aktivit a zajištění financování skrze vlastní příjem.

Finanční podpora NNO ze zahraničí je omezena zákonem a v Burjatsku se téměř nevyskytuje, používají ji především krajanské spolky a etnicko-národní diaspory. Dle sociologického výzkumu, který se uskutečnil před desíti lety, téměř polovina obyvatel (47,8 %) negativně vnímají organizace, které čerpají prostředky v zahraničí¹²³. Vzhledem k současné politické situaci lze předpokládat, že se ruské NNO vědomě vzdávají příjmů od zahraničních donátorů, aby se vyhnuly přidělení statusu „zahraniční agent“ a získaly větší důvěru občanů.

Dle informací Federální služby státní statistiky v roce 2016 celkový počet lidí, kteří mají pracovní uplatnění v neziskovém sektoru, činil 672 tis., což činí 1,3 % ekonomicky aktivního obyvatelstva země, zatímco počet dobrovolníků se tehdy pohyboval kolem 3,8 milionů¹²⁴. V Burjatsku podobné statistické údaje chybí, ale dle výpovědí informátorů se

¹¹⁷ Zpráva o stavu občanské společnosti v Ruské federaci za 2017 rok. M. : Obščestvěnnaja palata Ruské federace, 2017. s. 30

¹¹⁸ Rozhovor s informátorem č. 1, 2018

¹¹⁹ Rozhovor s informátorem č. 7, 2018

¹²⁰ Buddhistický náboženský svátek, nový rok dle měsíčního cyklu

¹²¹ Rozhovor s informátorem č. 5, 2018

¹²² Zpráva o stavu občanské společnosti v Ruské federaci za 2017 rok. M. : Obščestvěnnaja palata Ruské federace, 2017. s. 23

¹²³ Korpusova, O. J. Дѣятел'ност' обščественных организаций Бурјатии в условиях становления гражданского общества (Rezultaty sociologičeskogo issledovanija). In: Věstnik BGU. №6/2015. Dostupné online na adrese <https://cyberleninka.ru/article/n/devatel'nost-obschestvennyh-organizatsiy-buryatii-v-usloviyah-stanovleniya-grazhdanskogo-obschestva-rezultaty-sotsiologičeskogo>

¹²⁴ Zpráva o stavu občanské společnosti v Ruské federaci za 2017 rok. M. : Obščestvěnnaja palata Ruské

zájem o práci v NNO nebo dobrovolnickou činnost v posledním období zvyšuje: „Mám strašnou radost z toho, že teď je v naší organizaci hodně aktivních lidí. Dříve jsem musel dělat úplně všechno sám, ale teď nás je kolem 20 a všichni se aktivně zapojují, a ještě máme stoupence, kteří však jsou spíše pasivní“¹²⁵. Mezi hlavní nedostatky práce v NNO především patří nízký plat; v necentrálních oblastech rozdíl mezi příjmem pracovníků na přibližně stejných pozicích v neziskovém a ziskovém sektoru je kolem 42 % ve prospěch soukromých firem¹²⁶: „Já tady pracuji, protože vlastně nepotřebuji vydělávat, dělám to asi pro sebe, seberealizace a tak...pokud bych měla živit rodinu, šla bych do tradičního podnikání“¹²⁷. Co se týká zúčastněných organizací, nabízejí pouze pozice administrativního pracovníka, účetního a případně lektora, když se jedná o vyučování burjatštiny, a podobný přístup vysvětlují tím, že využívají převážně dobrovolnickou práci a nemají prostředky na placené pracovníky. Profesionalizaci NNO komplikuje rozšířený názor, že lidé v podobných organizacích musí pracovat zadarmo, „vždyť je to charita“¹²⁸. Práce v neziskovém sektoru v Burjatsku není vnímána vážně, považuje se za způsob trávení volného času, zdroj doplňkového příjmu nebo činnost motivovanou osobním zájmem, ačkoli v metropolích, zejména v Moskvě a Petrohradu, zaměstnání v NNO nyní je běžným jevem a mzdové rozdíly se pohybují kolem 18 %.

Burjatsko se charakterizuje jedním z nejlépe rozvinutých systémů dobrovolnických programů mezi sibiřskými regiony. Vzhledem k tomu, že chybí jednotná databáze dobrovolnických organizací, jejich počet lze pouze odhadovat, ale dle dostupných zdrojů se dobrovolnictví věnují víc než 2000 lidí; jsou to většinou žáci a studenti¹²⁹. Dobrovolnická centra fungují téměř v každé obci republiky. Nejvíce dobrovolníků se angažuje v oblasti ekologie, propagace zdravého životního stylu a prevence HIV/AIDS. Z podnětu ruské vlády byl rok 2018 vyhlášen Rokem dobrovolnictví.

Příznivé prostředí pro činnost organizací občanského sektoru je tvořeno nejen ekonomickými a politickými faktory, ale také postojem veřejnosti, úrovní společenské důvěry a schopností k společnému jednání. Důvěra vůči NNO celkově v Rusku roste: v roce 2017 66 % občanů odpověděli, že jim důvěřují¹³⁰. Avšak míra obeznámenosti obyvatelstva s koncepcí neziskových organizací zatím je na nízké úrovni a jejich činnost často zůstává bez povšimnutí; dle expertů si spousta lidí neuvědomuje, že sportovní, kulturní

federace, 2017. s. 25

¹²⁵ Rozhovor s informátorem č. 1, 2018

¹²⁶ Zdroj: <https://nuzhnapomosh.ru/research/2018/zarplaty-v-nekommercheskom-sektore/>

¹²⁷ Rozhovor s informátorem č. 5, 2018

¹²⁸ Rozhovor s informátorem č. 8, 2018

¹²⁹ Zdroj: <https://www.baikal-daily.ru/news/16/286079/>

¹³⁰ Zpráva o stavu občanské společnosti v Ruské federaci za 2017 rok. M. : Obščestvěnnaja palata Ruské federace, 2017. s. 32

a zaměstnanecké spolky také patří do neziskového sektoru. Problémem je i to, že existuje obrovská propast mezi mírou občanské angažovanosti ve velkoměstech s vyspělou kulturou aktivismu a periferních oblastech, jejichž obyvatelé jsou víc uzavření a odtažití.

Údaje z roku 2015 ukazují, že se burjatská společnost charakterizuje nízkou mezilidskou důvěrou a poklesem pocitu soudržnosti¹³¹, což lze vysvětlit ekonomickou nestabilitou a velkým rozdílem v příjmech a vzdělání. Vzhledem k tomu sdružování slouží nástrojem řešení problémů jen zřídka. Zpravidla se jedná o nouzové situace a živelní pohromy (59 %), ochranu práv osob se stejným problémem (47 %), otázky spojené s bydlením (38 %) a ochranu zájmů spolupracovníků (33 %): „To je taková filozofie – pokud se to mě osobně netýká, to není můj problém, já nic, já muzikant“¹³². Podle informátorů se nízký zájem o NNO vysvětluje především neznalostí občanů o jejich existenci a nedostatkem dostupných relevantních informací: „Zkuste se někoho zeptat, jaké znají neziskovky – zamyslí se a vyjmenují jednu nebo dvě, a to je všechno a spíše to budou nějaké náboženské, jestli vůbec pochopí, o co jde“¹³³. Neziskový sektor není veřejností vnímán jako důležitý poskytovatel služeb, součást ekonomiky nebo způsob řešení společenských problémů. Pouze 20,8 % obyvatel by se v případě potřeby obrátili na NNO s žádostí o pomoc, zatímco 48 % myslí, že se nemohou na ně spolehnout¹³⁴. Vytváří se dojem, že organizace občanské společnosti působí v jakémsi „vakuu“; spolupracují s vládou a soukromými firmami, ale zanedbávají vztahy s širokou veřejností, provádí společenské akce, ale nezapojují do ně obyvatelé, poskytují sociální služby, ale informují o tom pouze omezenou skupinu lidí. Je však nutné zdůraznit, že si tuto chybu uvědomily, a proto se snaží společně se státními institucemi situaci napravit. Tak, v září 2017 proběhl první celorepublikový veletrh NNO¹³⁵, který se zaměřil na seznámení občanů s činností neziskových organizací: „Poslední rok se to zlepšilo, my někam přijdeme a lidé říkají: «Jo, vy jste Burjaad Sojol, máte super kurz kaligrafie»“¹³⁶. Postoj veřejnosti k svým organizacím informátoři hodnotí jako celkem pozitivní; opírají se především o zpětnou vazbu a aktivnost na sociálních sítích: „Dnes se dokonce můžeme pochlubit tím, že máme docela vysoký kredit důvěry obyvatelstva... neobejde se bez nepřátel, ale myslím si, že to jsou asi uměle vytvoření provokatéři“¹³⁷. I když

¹³¹ Zpráva Veřejné komory republiky Burjatsko, 2015. Dostupné online na <http://old.egov-buryatia.ru/index.php?id=5903>

¹³² Rozhovor s informátorem č. 5, 2018

¹³³ Rozhovor s informátorem č. 3, 2018

¹³⁴ Korpusova, O. J. Dějatel'nost' občestvennyh organizacij Burjatii v uslovijach stanovlenija graždanskogo občestva (Rezul'taty sociologičeskogo issledovanija). In: Věstnik BGU. №6/2015. Dostupné online na adrese <https://cyberleninka.ru/article/n/devatel'nost-obschestvennyh-organizatsiy-buryatii-v-usloviyah-stanovleniya-grazhdanskogo-obschestva-rezultaty-sotsiologičeskogo>

¹³⁵ Zdroj: <https://burunen.ru/site/news?id=19568>

¹³⁶ Rozhovor s informátorem č. 7, 2018

¹³⁷ Rozhovor s informátorem č. 1, 2018

teď pozornost NNO je soustředěna na zlepšení a popularizaci jejich společenského image, určitá část společnosti zůstává pasivní a skeptická. Podobný postoj je podmíněn třemi hlavními faktory. O dvou z nich jsme se již zmínili: za prvé, od zapojení se do spolků a asociací lidí odrazují vzpomínky na komunistický režim a tehdejší „povinné dobrovolnictví“; za druhé, kvůli podvodům je diskreditován obraz dobročinných organizací a je zpochybněna jejich oprávněnost. Co se týká třetího faktoru, leží mimo ekonomiku a politiku a vztahuje se spíše k mentalitě.

Burjati vždy byli kolektivistickým agrárním národem s orientací na rodinu a dodnes velkou roli v jejich životě hraje náboženství, totiž buddhismus a šamanismus. Vzhledem k této skutečnosti se utváří zvláštní světonázor, který se značně liší od postindustriálního a progresivního myšlení nejen obyvatelů velkoměst, ale dokonce ruských představitelů burjatské společnosti. Dle některých informátorů individualismus odporuje povaze Burjatů, kteří stále „žijí v klanech“, a proto se v podstatě nepotřebují sdružovat: „Nám stačí sjednocení na základě rodových a klanových principů, což zcela nahrazuje ty instituce občanské společnosti, o kterých mluvíte“¹³⁸. Lze předpokládat, že jde o otázku civilizačního rozvoje: jsou Burjati jako národ připraveni k přechodu k postindustriálním kategoriím? Dosáhli té úrovně, aby se vzdali tradičního kolektivistického myšlení a klanových vazeb ve prospěch individualismu, nezávislosti na autoritách a občanské společnosti? Odpovědi se různí. Většina informátorů je přesvědčena, že se v podmínkách probíhající urbanizace, atomizace a globalizace mezi Burjaty čím dál tím víc objevují liberální a demokratické postoje a zároveň se rychle mění hodnotová orientace, která teď je zaměřena nejen na vlastní rodinu, ale i na společnost vcelku. Tím pádem, NNO vznikající v oblasti ochrany svébytné kultury jsou důkazem postupné transformace, s čímž osobně souhlasím, ale také existuje názor, že podobné změny vyžadují hodně času, a vzhledem k tempu moderní doby civilizační rozvoj burjatského národu jako celku není možný: „Máme dvě varianty: buď projdeme procesem urbanizace, což znamená, že ztratíme své kořeny jako etnikum a staneme se součástí jiného národu a jiné kultury... anebo budeme i nadále žít v těch podmínkách, které máme teď, protože přechod k postindustriální společnosti každopádně zničí samotné etnikum“¹³⁹. Tato diskuze, i když je velice zajímavá a důležitá, leží mimo studovaný obor, a proto si dovoluji nechat ji otevřenou.

¹³⁸ Rozhovor s informátorem č. 2, 2018

¹³⁹ Rozhovor s informátorem č. 2, 2018

3.2. Národní kulturní obrození

Zánik Sovětského svazu v roce 1991 a rozpad Východního bloku výrazně ovlivnil politické dění jak na území samotného SSSR, tak i po celé Evropě, kde proběhla vlna revolucí. Podobné procesy, které se uskutečnily v Rusku v osmdesátých a devadesátých letech minulého století, měly povahu národního obrození a projevovaly se ve snaze národů, jejichž život dlouhou dobu byl pod vlivem socialistické ideologie, osvobodit se od jakéhokoli politického, ekonomického či jiného nátlaku bývalé sovětské vlády, oživit svou původní kulturu a posílit národní identitu. Nejtypičtějším rysem takové „etnické renesance“¹⁴⁰ byl pravděpodobně rozmach činnosti národních hnutí obrození za demokratická práva a svobodu. Podobné hnutí, jehož záměrem bylo upevnit jednotu Burjatů jako etnické skupiny, se vytvořilo i v Burjatsku.

Burjatské národní obrození začalo v osmdesátých letech v době, kdy se odehrávala perestrojka a byla zahájena částečná demokratizace, jejíž součástí byla administrativně-teritoriální reforma státního útvaru. Provedení této reformy souviselo s řešením tzv. „národnostní otázky“, která spočívala ve vyrovnávání sociálně-politických vztahů mezi národy. „Národnostní otázka“ v Burjatsku našla svůj výraz především v usilování o upevnění národní státnosti a právního statusu burjatských subjektů¹⁴¹. Konečně Nejvyšší sověť Burjatské autonomní sovětské socialistické republiky vyhlásil státní suverenitu a v roce 1992 republika spolu s dalšími subjekty Ruska podepsala federativní smlouvu¹⁴². Burjatsko jako suverénní jednotka vstoupilo do soustavy Federace a začalo vyjednávání ústavně-smluvních vztahů s centrem, které probíhalo několik let.

V teoretické části jsem se již zmínila o třech fázích, jimiž prochází národní hnutí dle Miroslava Hrocha¹⁴³. Doktor historických věd Vladimír A. Chamutajev aplikuje Hrochovu teorii na burjatské prostředí a dochází k závěru: prošlo fázemi A (učenecký zájem o jazyk, historii a kulturu) a B (období národní agitace), k fázi C však nedospělo. Předpokládá, že příčinou toho byl odpor ze strany konzervativní části „etnické elity, jejíž zájmy nevycházely za rámce zachování svého statusu“¹⁴⁴, který byl zárukou jejího materiálního a společenského

¹⁴⁰ Chamutajev, V. A. Burjatskoje nacional'noje dviženije. 1980–2000-e gg. Ulan-Ude : BNC SO RAN, 2005. s. 283

¹⁴¹ Obývali také teritoria Irkutské a Čitské oblastí

¹⁴² Chamutajev, V. A. Nacional'nyj vopros v Burjatii. 1980 – 2000-e gg. Ulan-Ude : BNC SO RAN, 2008. s. 339

¹⁴³ Hroch, Miroslav. V národním zájmu : požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století v komparativní perspektivě. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999. s. 15

¹⁴⁴ Chamutajev, V. A. Nacional'nyj vopros v Burjatii. 1980 – 2000-e gg. Ulan-Ude : BNC SO RAN, 2008. s. 232

postavení. Neuskutečnění fáze C vedlo k uhasínání národního „zápalu“ a zanedbávání realizace většiny obrozeneckých projektů.

Paralelně s národním obrozením probíhala tzv. „náboženská renesance“, která spočívala v obnově buddhismu, jenž byl téměř zlikvidován během sovětského období kvůli komunistické politice proti náboženství. Buddhismus se za několik století stal neoddělitelnou složkou burjatské kultury a Burjatsko v současné době je přiznaným centrem ruského buddhismu. Bez ohledu na to, že část burjatského obyvatelstva tvoří přívrženci šamanismu, pravoslavné církve a ateisté, za jeden ze základních elementů národního sebeuvědomění a nástroj upevnění pocitu pospolitosti burjatského národu je považován právě buddhismus. Výsledky sociologického výzkumu z roku 2009 ukazují, že 75 % mladých Burjatů ve městě ze čtyř možností („věřím“, „spíše věřím“, „spíše nevěřím“, „nevěřím“) vybralo odpověď „věřím“, zatímco mezi Burjaty starší 60 let (totiž ti, kteří se narodili a vyrostli v sovětském období) se 37,5 % považovalo za ateisty. Z toho plyne, že mezi obrozením zájmu o náboženství předků a moderní etnicko-národní ideologií existuje určitá souvislost¹⁴⁵. Obrození buddhismu, které začalo ještě na konci osmdesátých let, mělo povahu „všeburjatského fenoménu“: téměř ve všech okresech republiky za peníze věřících probíhaly „národní stavby“, během nichž byly obnoveny a postaveny mnohé dacany¹⁴⁶ a kláštery. Hlavní událostí roku pro buddhisty je Sagaalgan, jenž je uznaným zákonem státním svátkem a dnem pracovního klidu v Burjatsku. Informátoři zdůrazňují, že počet lidí, kteří slaví Sagaalgan dle náboženských kánonů, prudce roste: „Asi deset let přenášíme buddhistické bohoslužby na Sagaalgan v přímém vysílání, a před pěti lety naši kameramani prý pracovali v takovém neosvětleném městě, lidé ještě spali, protože ta bohoslužba začíná velmi brzo, v 4–5 hodin ráno, a teď říkají, že když se připravují k natáčení, město se již probouzí, je vidět, že obyvatelé slaví, dělají obřady“¹⁴⁷.

Znovuobjevení národní kultury však přešlo mlčením otázku obrození burjatského jazyka. I když se některé organizace aktivně věnují jeho záchraně, je vystaven nebezpečí zániku. S masovým stěhováním Rusů do Burjatska, které začalo na konci 19. století, vznikla potřeba se nějak domluvit. Dominantním jazykem se tak stala ruština, a proto burjatština byla odsunuta do pozadí a zachovala se jen v prostředí domova. Pak přišla sovětská epocha s politikou rusifikace a výuka burjatského jazyka byla zcela zakázána; zákaz se týkal i tiskové produkce. Ve společnosti mluvit burjatsky se považovalo za příznak vesničana,

¹⁴⁵ Amogolonova, D. D. Varnavskij, P. K. Religija v sekularizovannom obščestvě: buddizm v sovremennoj Burjatii. In: Jangutov, L.E. Buddizm v obščestvenno-političeskych processach Burjatii i stran Central'noj Azii. Ulan-Ude : Izdatel'stvo Burjatskogo gosudarstvennogo universiteta, 2012. s. 61 – 62

¹⁴⁶ Buddhistský chrám

¹⁴⁷ Rozhovor s informátorem č. 3, 2018

a dokonce bylo veřejně odsuzováno. Vzhledem k tomu většina Burjatů již od dětství mluvila rusky a neuměla vlastní jazyk. Stejnou situaci lze pozorovat i po dobu posledních 20 let po rozpadu Sovětského svazu. V roce 2010 umělo burjatsky pouze 218 557 Burjatů, což tvoří kolem 47 % jejich celkové populace ve světě. Dle výzkumu vědce Aldara Badmajeve, který je pracovníkem Burjatského badatelského centra Sibiřského oddělení Ruské akademie věd, se počet rodilých mluvčích burjatštiny denně zmenšuje o 19 lidí¹⁴⁸. Pokud tato tendence bude pokračovat, burjatský jazyk definitivně zanikne do roku 2042. Navíc v roce 2014 v Burjatsku byl vydán zákon, který povolil školám ukončit povinnou výuku burjatštiny, a spousta škol toho práva využila¹⁴⁹. Prostředí pro rozvoj a popularizaci jazyka bylo zničeno. V současné době se poměry naštěstí mění. Není úplně jasné, čím je to podmíněno, ale počet lidí, kteří mají zájem o studium burjatského jazyka, se rychle zvyšuje: „Již není stydno mluvit burjatsky, naopak – a to mi přijde skvělé – je stydno neumět vlastní jazyk“¹⁵⁰. Informátoři podobnou změnu vysvětlují dvěma faktory: za prvé, roste počet etnických Burjatů, za druhé, Burjati se začínají zajímat o svůj původ: „V určitý okamžik se objevuje potřeba národní sebeidentifikace, lidé se zamýšlí nad tím, kdo jsou, odkud pochází a proč jsou takoví, jací jsou“¹⁵¹. Pomalu se znovu utváří příznivé jazykové prostředí: ve veřejných prostorech se umísťují nápisy ve dvou jazycích, rozvíjí se hudba, divadlo, masmédiá, kinematografie a knižnictví. Zároveň lze zaznamenat rostoucí poptávku po výuce burjatštiny ve školách a vzdělávacích střediscích: „Rodiče si přejí, aby jejich děti uměly svůj jazyk. Musím si přiznat, že se také snažím burjatsky naučit, když dělám s dcerou domácí úkoly“¹⁵². Mládež si také uvědomila existující nebezpečí a svým způsobem se snaží přispět k popularizaci burjatského jazyka: „Slyšel jsem jednou v minulém roce hezký názor – je tady u nás nějaký zpěvák, nějaký burjatský rapper, zpívá v burjatštině, která je strašně urbanizována... a teď již říkají, že on fakticky vytvořil nový moderní burjatský jazyk... takže jsem slyšel názor, že tento chlap, tento mladý rapper za tři roky udělal pro rozvoj burjatštiny víc než vláda za deset let“¹⁵³. Zatím se nedá jednoznačně říci, jestli objevující se zájem dokáže zachránit burjatský jazyk, ale je zjevné, že tento problém není společností ignorován, a proto existuje naděje na zlepšení situace. Počet burjatsky mluvících lidí však je stále velmi omezený, a kromě toho postupně odchází představitelé starších generací, pro něž burjatský jazyk je mateřštinou. Nedostatkem je také to, že není rozvinuta metodologická

¹⁴⁸ Burjatskij jazyk umret v 2042 godu. Novaja Burjatija, 2015. Dostupné online na adrese

<https://newbur.ru/n/24550/>

¹⁴⁹ Zdroj: <https://www.infpol.ru/news/politics/72057-skandalnyy-zakon-o-dobrovolnom-izuchenii-buryatskogo-mogut-otozvat/>

¹⁵⁰ Rozhovor s informátorem č. 3, 2018

¹⁵¹ Rozhovor s informátorem č. 3, 2018

¹⁵² Rozhovor s informátorem č. 5, 2018

¹⁵³ Rozhovor s informátorem č. 2, 2018

a vědecká činnost v oblasti studia jazyka a přípravy kvalifikovaných lektorů. V roce 2014 byl schválen státní program „Ochrana a rozvoj burjatského jazyka 2014–2020“, jehož hlavním cílem je „vytvoření podmínek pro ochranu, zkoumání a harmonický rozvoj burjatského jazyka v Burjatsku“¹⁵⁴. Pro realizaci programu z rozpočtu republiky bylo údajně poskytnuto 28 milionů rublů v roce 2014, 36 milionů rublů v roce 2015, 30 milionů rublů v roce 2016 a 29 milionů rublů v roce 2017¹⁵⁵ – celkem 123 milionů rublů; tato částka by měla zajistit jak rozpracování teoretické základny pro výuku burjatštiny a výrobu studijních materiálů, tak i zvýšení počtu lektorů. Avšak nikdo z informátorů se o existenci programu ani nezmínil a na otázku, co si o něm myslí, odpověděli, že pokud je tomu skutečně tak, není jasné, na co byly použité finanční prostředky: „Buď je to všechno na nic a zase ty peníze rozdělí mezi sebou, anebo ty jejich aktivity přehlízíme, což ale není možný, jestli mi rozumíte“¹⁵⁶. Jeden z informátorů potvrdil existenci programu, avšak z jeho výpovědi plyne, že rozpočet na rok 2017 tvořil kolem 12 milionů rublů¹⁵⁷.

Na konci devadesátých let 20. století se kvůli změně vektoru rozvoje Ruska a přechodu od demokratizace k poměrné unitarizaci státní politiky proces národního kulturního obrození, které začalo těsně před rozpadem Sovětského svazu, podstatně zpomalil, ale na základě rozhovorů lze dospět k závěru, že pokračuje dodnes. Obzvláště ostře je nyní diskutováno nebezpečí zániku burjatského jazyka, který informátoři považují za jakýsi „cement“ burjatské kultury. Dle jejich názorů kvůli tomu, že se tradice a náboženství liší napříč územím Burjatska, jediným existujícím nástrojem kulturní sebeidentifikace je právě burjatština. Pozoruhodné je to, že k znovuoživení burjatské kultury a jazyka přispívají nejen představitelé burjatského etnika. Jiné etnické skupiny, jež tvoří burjatskou společnost, vnímají ohrožení kultury Burjatů jako společný problém: „Někteří moji kamarádi, etničtí Rusové, poslouchají burjatskou hudbu a vždy říkají, že je špatné, že burjatsky neumím... a že by se také rádi naučili, protože přijde jim to cool, že jsou Rusové a mluví burjatsky, vždyť tady žijí“¹⁵⁸. Ztráta svébytné kultury by znamenala nejen ochuzení všeobecného kulturního dědictví, ale i škodu pro ekonomiku regionu. Informátoři věří, že kulturní osobitost Burjatska dokáže přitáhnout hodně turistů, což je prospěšné pro celou republiku: „Když turista přijede a uvidí matrhošky, řekne si: «Proč jsem vůbec sem jel, když jsem si to mohl koupit v Moskvě?». Místo toho může jet třeba do Samary, která je mnohem blíž“¹⁵⁹.

¹⁵⁴ Státní program „Ochrana a rozvoj burjatského jazyka 2014–2020“. Dostupné online na adrese <http://docs.entd.ru/document/422454709>

¹⁵⁵ Tamtéž

¹⁵⁶ Rozhovor s informátorem č. 8, 2018

¹⁵⁷ Rozhovor s informátorem č. 3, 2018

¹⁵⁸ Rozhovor s informátorem č. 6, 2018

¹⁵⁹ Rozhovor s informátorem č. 1, 2018

Unikátnosti kultury Burjatů poskytuje příležitost pro ekonomický rozvoj. Potenciální výhodu v tom vidí i sousední subjekty, jako například Irkutská oblast, která leží na druhé straně Bajkalu; podíl burjatského obyvatelstva tam tvoří pouze 3,3 % celkové populace¹⁶⁰. Avšak irkutští podnikatelé a agentury mají zájem o burjatskou kulturu jakožto nástroj zvýšení atraktivity cestovního ruchu: „Již jsme několikrát mluvili s Irkutčany a oni právě kladou důraz na podporu kultury... Burjati jsou titulním národem, a proto je třeba tohle rozvíjet, abychom mohli mít z toho ekonomický prospěch“¹⁶¹. Jeden z informátorů podobný přístup popsal jako „americký“: „Američtí indiáni si uvědomili výhodu uchování kultury ve smyslu turistické atraktivity, ale v běžném životě ztratili téměř všechny své jazyky, a jejich současné obřady, kultury, mají zcela formální a vnější charakter, to je jakási atrapa zacílená na zisk“¹⁶². V Burjatsku na rozdíl od jiných národnostních republik Ruska podpora svébytné kultury není prioritou vlády. Oproti tomu v Tatarstánu znalost tatarského jazyka, který až do roku 2017 byl jedním z povinných školních předmětů, je běžným jevem a dokonce je vyžadována u úředníků státní správy¹⁶³. Ale jedná se o jeden z nejrozvinutějších subjektů Ruské federace se silnou ekonomikou; Tataři představují druhý nejpočetnější národ na ruském území a tvoří 3,87 % obyvatelstva země¹⁶⁴. Vzhledem k tomu tento „americký“ způsob ochrany a rozvoje kultury není informátorem vnímán jako nesprávný, naopak považuje podobnou strategii za jedinou možnou variantu v podmínkách současného Burjatska. Rostoucí nabídka oblečení a šperků v duchu tradičního burjatského kroje, popularita burjatského umění, která se šíří daleko za hranice republiky, a stavba celých komplexů a areálů, kde se návštěvníci seznamují s tradicemi a způsobem života starých Burjatů, svědčí o existenci poptávky po svébytnosti. Komercionalizace národní kultury tedy může sloužit efektivním nástrojem podpory jejího obrození.

¹⁶⁰ Zdroj: <http://irkipedia.ru/content/buryaty>

¹⁶¹ Rozhovor s informátorem č. 8, 2018

¹⁶² Rozhovor s informátorem č. 2, 2018

¹⁶³ Bojko, Vsevolod. Tatarskaja gramota : nužno li russkim školnikam učit' nacional'nyj jazyk. Russkaja služba BBC, 2017. Dostupné online na adrese <https://www.bbc.com/russian/features-41843025>

¹⁶⁴ Zdroj: <http://www.statdata.ru/nacionalnyj-sostav-rossii>

3.3. Role občanské společnosti v procesu znovuoživení a ochrany burjatské kultury

Při studiu burjatského národního obrození nelze pustit ze zřetele spor, který je aktuální i v současnosti: bylo řízeno „shora“ nebo mělo své kořeny ve společnosti? Kdo v daném případě sehrál rozhodující roli – občané nebo vláda? Odpověď na tuto otázku není jednoznačná. Samozřejmě, že proces obnovy burjatské kultury, tradic a jazyka nebyl možným bez účasti státní správy, která podepsala federativní smlouvu a později uzavírala další smlouvy a dohody, v nichž se jednalo o určení právního statusu republiky, realizaci práv a svobod národa a finanční podporu ze strany centra. Avšak hlavní „hnací silou“ kulturního obrození Burjatů byla občanská společnost. V první polovině devadesátých let se za krátké období zformovala rozsáhlá struktura zahrnující množství oficiálních a neformálních organizací, které se zaměřovaly na oživení burjatské kultury. Klíčovými NNO tehdy byly Spolek burjatské inteligence, občanské sdružení „Geser“, Centrum burjatské kultury, asociace žen Burjatska „Alan-Gua“, Všeburjatská asociace rozvoje kultury a občanské sdružení „Negedel“¹⁶⁵. Vznik těchto organizací občanské společnosti svědčil o institucionalizaci procesu obrození. Dle historika Vladimira Chamutajeva právě jejich činnost byla základem „etnické renesance“ až do začátku 21. století. Usilovaly nejen o obnovu burjatské kultury a jazyka skrze duchovní a teritoriální sjednocení Burjatů, ale i o řešení otázek státní suverenity a pravomoci republiky v rámci federace. První událostí organizovanou nezávisle na veřejné správě byl Všeburjatský sjezd, který se uskutečnil v Ulan-Ude v roce 1992 a valnou měrou přispěl ke konsolidaci burjatského etnika. Díky sjezdu burjatská akademická i umělecká obec dokázala obrátit pozornost občanů k ohrožení svébytné kultury a do obrozenecké činnosti se zapojila široká veřejnost. Chamutajev píše, že burjatské kulturní obrození „nemá nic společného s orgány vlády, bylo iniciováno zdola, samotným národem, jeho aktivními představiteli a organizacemi občanské společnosti, které v podmínkách jednostrannického byrokratického odporu houževnatě prosazovaly obrozenecké ideje a programy“¹⁶⁶. Nejdůležitějšími úspěchy, kterých se podařilo dosáhnout zmíněným NNO, byly obnovení slavení Sagaalганu, přiznání statusu druhého státního jazyka burjatštině, znovuoživení buddhismu a rehabilitace obětí politických represí. Pokles zájmu o burjatskou kulturu na začátku nového století negativně ovlivnil aktivitu občanské společnosti a ze všech NNO, které vznikly během devadesátých let, přežila jenom

¹⁶⁵ Chamutajev, V. A. Burjatskoje nacional'noje dviženije. 1980 – 2000-e gg. Ulan-Ude : BNC SO RAN, 2005. s. 285

¹⁶⁶ Chamutajev, V. A. Nacional'nyj vopros v Burjatii. 1980 – 2000-e gg. Ulan-Ude : BNC SO RAN, 2008. s. 220

Všeburjatská asociace rozvoje kultury, jež dnes existuje pouze na papíře a nevyvíjí žádnou činnost. K obnově národního obrození dochází v posledních několika letech; lze to vysvětlit především rozvojem internetové komunikace a vznikem nezávislých médií. Dle výpovědi většiny informátorů rozhodující roli v tomto procesu dosud hraje občanská společnost: „Myslím si, že to stoprocentně pochází zdola... lidé začínají něco dělat, pokud v to věří“¹⁶⁷.

V průběhu přípravy výzkumu jsem kontaktovala celkem 7 organizací, které se údajně věnují znovuoživení burjatštiny a podpoře burjatské kultury¹⁶⁸. Odpověděly pouze tři: dvě z nich daly souhlas s účastí ve výzkumu, zatímco třetí organizace nabídku odmítla a vysvětlila to tím, že osoba, která „má podobné věci na starosti“, teď je mimo dosah. Jádro organizované občanské společnosti v oblasti ochrany a rozvoje burjatské kultury tedy tvoří dvě NNO: občanské sdružení „Burjaad Sojol“ a nadační fond „Najdal“.

Občanské sdružení „Burjaad Sojol“, což v překladu znamená „Burjatská kultura“, bylo založeno v roce 2014, avšak současný předseda sdružení se tématem kulturní obnovy zabývá již od roku 2012: „A pak vznikla myšlenka založit NNO, protože pro účast v projektech a grantových soutěžích a získání sponzorské podpory bylo zapotřebí mít právnickou osobu“¹⁶⁹. Hlavním cílem organizace je „rozvoj kulturního sebeuvědomění burjatsko-mongolského národa“¹⁷⁰. Činnost „Burjaad Sojol“ lze rozdělit do čtyř hlavních oblastí:

- Popularizace burjatské literatury. Organizace spolupracuje se stejnojmenným nakladatelstvím, podporuje začínající autory a vydává knihy, které se věnují buddhismu a šamanismu, dějinám Burjatů a Burjatska, tradicím a burjatské lidové kultuře. Část knih se publikuje v burjatštině. Na bázi NNO pravidelně probíhají setkání literárního klubu.
- Popularizace burjatského jazyka. Organizace poskytuje kurzy burjatského jazyka a kaligrafie, účastní se veřejných diskuzí o strategiích jeho záchrany, aktivně podporuje růst zájmu o studium burjatštiny a přispívá k rozvoji příznivého jazykového prostředí skrze pořádání společenských akcí.
- Popularizace tradičních hodnot. Organizace pořádá lekce a semináře, kde seznamuje lidi se způsobem života starých Burjatů, jejich tradicemi a mravním kodexem „Šene belig“. Také nabízí kurzy národního tance a hudby jak pro děti, tak i pro dospělé. Pravidelně probíhají workshopy výroby morinhuurů (tradiční burjatský hudební nástroj) a šití tradičních oděvů.

¹⁶⁷ Rozhovor informátorem č. 3, 2018

¹⁶⁸ Dle informací na jejich webových stránkách

¹⁶⁹ Rozhovor s informátorem č. 1, 2018

¹⁷⁰ Oficiální stránky občanského sdružení „Burjaad Sojol“ http://www.burweb.ru/p/blog-page_9.html

- Advokační činnost. Organizace vykonává kontrolní funkci při zpracování nových zákonů v oblasti kulturní a národnostní politiky a šíří osvětu o právech národnostních menšin.

V současné době „Burjaad Sojol“ je neaktivnější NNO v oblasti rozvoje burjatské kultury. V roce 2017 vyhrála soutěž Provozního fondu prezidentských grantů a získala podporu ve výši 1 436 465 rublů na založení vzdělávacího střediska pro ochranu a popularizaci kultury, písemnictví a jazyka Burjatů¹⁷¹. Realizace projektu potrvá do 30.11.2018. Za své hlavní zdroje financování organizace považuje veřejné prostředky a dary od soukromých firem.

Nadační fond pro podporu burjatského jazyka „Najdal“, což se z burjatštiny překládá jako „naděje“, také vznikl v roce 2014. Zaměřuje se na poskytování finančních příspěvků za účelem „podpory činnosti v oblasti popularizace burjatského jazyka“¹⁷². Každý rok „Najdal“ pořádá tzv. grantové festivaly, kde účastníci představují projekty, jejichž cílem je znovuoživení burjatštiny: „Jsou to v podstatě mini-granty od 20 000 do 100 000 rublů“¹⁷³. Festival se odehrává v několika etapách:

- První etapa. Během první etapy se uskutečňuje tzv. „Open Space“, kterého se může zúčastnit každý, kdo se chce zabývat otázkou rozvoje burjatského jazyka. Nejprve probíhá analýza současné situace a hodnocení existujících nebezpečí. Poté následuje brainstorming: účastníci představují své nápady a strategie zaměřené na popularizaci burjatštiny.
- Druhá etapa. Druhou etapou je tzv. „sociální projektování“, v jejímž průběhu účastníci získávají znalosti a dovednosti potřebné pro přeměnu nápadu ve funkční projekt. V rámci festivalu lze vydělit několik základních zaměření: tisk, IT-technologie, videoprodukce atd. Pro každé zaměření se svolává expertní komise, která poskytuje odbornou radu účastníkům a poukazuje na slabiny projektů.
- Třetí etapa. Finální etapu představuje tzv. „crash-test“: účastníci festivalu prezentují rozpracované projekty a na základě těchto prezentací komise vybírají vítěze v jednotlivých zaměřeních.

Za dobu své existence nadační fond „Najdal“ podpořil více než 100 projektů. Mezi nejúspěšnější z nich patří mobilní aplikace „Amishaal“¹⁷⁴, která obsahuje interaktivní učebnici burjatštiny, gramatická cvičení, slovník, konverzační příručku a texty písní.

¹⁷¹ Zdroj: <https://президентскиегранты.рф/public/application/item?id=30586>

¹⁷² Oficiální stránky nadačního fondu „Najdal“ <https://vk.com/fondnaidal>

¹⁷³ Rozhovor s informátorem č. 4, 2018

¹⁷⁴ Zdroj: <http://baikalgeorb.ru/amisxaal-znaj-svoj-rodnoj-yazyk/>

„Amishaal“ je velice oblíbená mezi uživateli smartphonů a má hodnocení 4,9 z 5 na Google Play¹⁷⁵. Autoři aplikace v roce 2014 získali z fondu „Najdal“ 50 000 rublů. Tato částka stačila pro vytvoření demoverze, již později představili soukromým investorům, kteří poskytli prostředky na dokončení plnohodnotné verze. Dle slov předsedy se mezi účastníky festivalu jen zřídka objevují NNO a zpravidla nad projekty pracují jednotlivci nebo příspěvkové organizace. Klíčový zdroj financování nadačního fondu „Najdal“ tvoří zejména veřejný rozpočet; zároveň se organizace věnuje fundraisigovým aktivitám a snaží se získat podporu komerčního sektoru.

Představitelé obou organizací však zdůrazňují roli státu ve vytvoření příznivých podmínek pro činnost NNO v dané oblasti a obzvláště upozorňují na pozitivní změny v komunikaci s jednotlivými orgány. Spolupráce s veřejnou správou především zahrnuje navazování partnerství s komisemi Veřejné komory Burjatska a Výborem vlády Burjatska pro mezinárodní vztahy a rozvoj občanských iniciativ. Informátoři z NNO jsou přesvědčeni, že stát projevuje zájem o jejich činnost a přispívá k řešení existujících problémů: „Vláda začíná nám důvěřovat, třeba i zmíněný Výbor [pro národnostní politiku a rozvoj občanských iniciativ], vidí, že děláme to nejen pro formu, ne kvůli zisku, a proto snaží se nás podporovat“¹⁷⁶; „Asi víte, kdo stojí v čele Churalu – nejsou hlupáci, vidí, že je v tom problém... znepokojuje je, že burjatština je v ohrožení“¹⁷⁷; „Účastní se skoro každé velké akce a tím dávají najevo, že jsme pro ně důležité a že sledují stejný cíl“¹⁷⁸; „V poslední době se obzvláště snaží [vyjít vstříc] a je to vidět“¹⁷⁹; „Ten problém [rozvoje svébytné kultury] je problémem celé společnosti, stát to chápe, a proto aktivně spolupracuje s námi... vždyť bez nás to nezvládnou“¹⁸⁰; „Když je žádáme o nějakou pomoc, v 8 případech z 10 pomáhají a to svědčí o jejich nelhostejnosti“¹⁸¹. Základní formou státní podpory NNO je poskytování dotací a grantů. Obě organizace přiznávají, že prostředky z veřejných zdrojů tvoří větší část jejich financování. Tato skutečnost však není jimi vnímána negativně, ačkoli si uvědomují, že přílišná závislost na státním rozpočtu ohrožuje jejich svobodu, a vzhledem k tomu plánují rozvíjet vedlejší výdělečnou činnost. Předsedové obou NNO kladou důraz na nezávislost a samostatnost a vyjadřují se proti zásahu vlády do rozhodovacích procesů probíhajících uvnitř organizace; mají jistotu v tom, že v případě snížení nebo ukončení státního financování dokážou přetrvat: „Nezávisle na [státní] podpoře určitě budeme

¹⁷⁵ Online distribuční služba pro operační systém Android

¹⁷⁶ Rozhovor s informátorem č. 1, 2018

¹⁷⁷ Rozhovor s informátorem č. 4, 2018

¹⁷⁸ Rozhovor s informátorem č. 5, 2018

¹⁷⁹ Rozhovor s informátorem č. 6, 2018

¹⁸⁰ Rozhovor s informátorem č. 7, 2018

¹⁸¹ Rozhovor s informátorem č. 8, 2018

pokračovat ve své činnosti, budeme využívat práci dobrovolníků, žádat o peníze soukromé firmy. Samozřejmě, to bude těžší a delší, ale budeme pracovat“¹⁸². Také informátoři poukazují na výrazné zlepšení legislativního prostředí a zmenšení byrokracie. Avšak ve vztazích mezi veřejným a neziskovým sektorem mnohé otázky ještě zdaleka nejsou vyřešeny, což značně brzdí rozvoj organizací. Představitelé NNO v první řadě vytykají absenci systematické komunikace a nejasnost kompetencí jednotlivých úřadů. Zároveň by uvítali zvětšení objemů dotací, zavedení srozumitelnější struktury daňových úlev a kodifikaci zákonů týkajících se NNO.

Vstřícnost státní správy vysvětlují „Burjaad Sojol“ a „Najdal“ především aktivitou občanské společnosti a její snahou obrátit pozornost veřejnosti na existující problémy. Dle názorů předsedů vyburcovala právě činnost NNO vládu k navazování spolupráce a poskytování nezbytných prostředků, protože ignorování jejich požadavků by mohlo způsobit pokles důvěry ve stát mezi obyvateli. Za účelem předejít kritice a nespokojenosti stát začal vyjednávat s neziskovými organizacemi hranice jejich působnosti a míru podpory. Někteří informátoři v tom však vidí i skrytou motivaci vlády kontrolovat občanskou společnost: „[Orgány vlády] pochopily, že je lepší s NNO spolupracovat než čelit abstraktnímu davu lidí, a tak jsou všichni spočítáni, všichni jsou pod dohledem – pro ně je to mnohem pohodlnější“¹⁸³. Podobný názor lze považovat za opodstatněný kvůli tomu, že v devadesátých letech mělo burjatské národní obrození politický podtext a v diskurzu některých tehdejších organizací a občanských aktivistů se objevovaly separatistické nálady, což pochopitelně znepokojovalo Moskvu. V tom případě by spolupráce s NNO mohla sloužit jako nástroj kontroly jejich politické orientace a způsob agitace. Důležité je také brát v úvahu skutečnost, že se politika jednotlivých subjektů federace utváří pod vlivem celostátního kontextu. Pokud by se ruská vláda v posledních několika letech nevydala směrem k podpoře NNO, situace by se pravděpodobně nezlepšila. Lze říci, že aktivizace občanské společnosti a změna politického kurzu Ruska připadly na stejnou dobu, a tak se vytvořilo relativně příznivé prostředí pro rozvoj neziskových organizací.

Ačkoli si obě NNO uvědomují své vedoucí postavení v rámci současné etapy burjatského národního obrození, pochybují o tom, jestli jsou schopné zvládnout stávající problémy samostatně, a obávají se, že se vzhledem k tomu proces znovuoživení svébytné kultury a burjatštiny zase zastaví a již se nikdy neobnoví. Dle jejich názorů bez ohledu na rostoucí zájem veřejnosti chybí hluboké pochopení toho, že absence uspořádané a efektivní činnosti zaměřené na ochranu jazyka a tradic Burjatů přivede k jejich zániku, zatímco ti lidé,

¹⁸² Rozhovor s informátorem č. 4, 2018

¹⁸³ Rozhovor s informátorem č. 4, 2018

kteří se dnes touto otázkou zabývají opravdu důkladně, tvoří jen mizivou část společnosti. Z tohoto důvodu se většina informátorů domnívá, že je nezbytné, aby iniciativu v řešení problému ohrožení burjatské kultury částečně převzal stát. Za zásadní krok považují reformu národnostní politiky v Burjatsku a posílení role burjatského jazyka na státní úrovni. Podobný přístup by však výrazně omezil svobodu NNO, které by se pravděpodobně měly podřídit vládě a jednat v souladu s jejími představami, což v zásadě protiče principům občanské společnosti. Ale představitelé „Burjaad Sojol“ a „Najdal“ si jsou jisti, že by obligatorní charakter státní strategie mohl prospět rozvoji burjatského jazyka a kultury, kdežto existující programy v této oblasti organizace vnímají jako pouhá doporučení, která ve skutečnosti nedosahují žádných výsledků. Zároveň tvrdí, že tato varianta nevylučuje činnost NNO a dokonce předpokládá jejich těsnou spolupráci s vládou. Proti podobnému názoru lze vznést několik důležitých námitek. Za první, v případě, že se veřejná správa Burjatska bude věnovat ochraně národní kultury a jazyka Burjatů tím způsobem, jaký navrhnou informátoři, nebude již vlastně potřebovat organizace občanské společnosti, které navíc vyžadují finanční podpory. Za druhé, NNO ztratí své expertní postavení v rámci diskusí a rozhodovacích procesů a pravděpodobně budou zbaveny kontrolní funkce. Za třetí, obligatorní charakter státní politiky není garancí její legitimacy obzvláště v současném Rusku, kde situace je celkově nestabilní kvůli zhoršení ekonomiky a aktivizaci opozičního hnutí, které veřejně odsuzuje stávající režim. Lze dokonce očekávat, že pokud otázka obnovy a rozvoje burjatské kultury a jazyka opustí lůno občanské společnosti a přejde do rukou vlády, zájem občanů prudce poklesne a návrhy státu nevyvolají žádnou odezvu.

Předpokládám, že vznik daného stanoviska mezi představiteli těchto dvou NNO ovlivnily dva základní faktory: pasivita společnosti a nedostatek prostředků. Výše jsem se několikrát zmínila o zvětšení počtu lidí, kteří obrací svou pozornost k problému obrození burjatštiny a burjatské kultury, jenže se zpravidla omezují na vyhledání nabídky kurzů a zájmových kroužků nebo návštěvu kulturní akce. Z rozhovorů s informátory plyne, že se za posledních několik let ve zkoumané oblasti občanské společnosti neobjevily žádné nové organizace. Na základě toho se utváří dojem, že občané preferují zapojovat se do aktivit, které zajišťují „Burjaad Sojol“ a „Najdal“, před tím, aby prostřednictvím založení NNO pracovali nad vlastními projekty. Tento pasivní přístup nepřispívá dle informátorů ke zlepšení situace a svědčí jedině o tom, že burjatská společnost není zatím připravena jednat samostatně. Obě organizace věří, že by vznik nových NNO zaměřených na podporu burjatské kultury dokázal oživit prostředí a podnítit ostatní k činnosti, ale vzhledem k současným ekonomickým a politickým podmínkám v zemi se lidé soustředí především na zabezpečení vlastního blahobytu, zatímco otázka veřejného dobra ustupuje do pozadí.

Kromě omezeného rozsahu občanské společnosti a deficitu aktivních jednotlivců, kteří by byli schopni podpořit iniciativu NNO nejen skrze využití nabízených služeb, řešení existujícího problému ochrany kultury a jazyka Burjatů komplikuje nedostatek prostředků a zdrojů. Samozřejmě, že se jedná především o financování a ekonomickou závislost NNO: objem státních dotací považují představitelé organizací za nepostačující k provozu efektivní činnosti, nicméně kvůli slabému rozvoji soukromého a firemního dárcovství v republice a nepřítomnosti vlastních příjmů tvoří právě veřejné prostředky hlavní zdroj financí. Obě organizace také pocítují nedostatek kvalifikovaných pracovníků: univerzity Burjatska neposkytují vzdělání v oblasti studií občanského sektoru a vzhledem k tomu mezi nejrozšířenější způsoby zvýšení kvalifikace zaměstnanců NNO patří sebevzdělávání a výjezdní stáže¹⁸⁴.

V průběhu výzkumu se ukázalo, že vedle organizací, jejichž činnost je soustředěna bezprostředně na kulturu, k obnově burjatských tradic a jazyka přispěla valnou měrou ta část občanské společnosti, kterou tvoří evidované právnické osoby církve a náboženské společnosti. Podobné NNO představují dobrovolná sdružování osob hlásících se k církvi nebo náboženské společnosti, která jsou založena za účelem vyznávání víry a vytváření k tomu určených institucí¹⁸⁵. Kultura Burjatů se vyvíjela pod vlivem dvou konfesí – šamanismu a buddhismu, a proto její obrození, jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, je úzce spjata s obnovením jak šamanských, tak i buddhistických společenství.

Šamanismus je ranou formou náboženství tradiční pro původní obyvatelstvo burjatského území. Za několik století prošel důležitými změnami, avšak stále zaujímá významné postavení v duchovním životě Burjatů. Jedním ze základních rysů burjatského šamanismu je jeho individualistický charakter: šamani zpravidla působili osaměle a nevytvářeli organizovaná společenství. Ale dnes lze zaznamenat tendenci k institualizaci a vzniku šamanských organizací, které Darkhanova popisuje jako „dobrovolná sdružení šamanů s aktivní pozicí a moderními názory založené za účelem realizace a ochrany společných zájmů, jejichž činnost se zaměřuje na zachování, obrození a následný rozvoj šamanismu“¹⁸⁶. Šamanské organizace jsou nezávislé na státu a představují součást burjatských NNO. Dnes na území Burjatska působí pět takových organizací, nejznámější z nichž je „Tengeri“, která vznikla v roce 2003. Posláním šamanské organizace „Tengeri“ je

¹⁸⁴ Korpusova, O. J. Dějatel'nost' občestvennyh organizacij Burjatii v uslovijach stanovlenija graždanskogo občestva (Rezultaty sociologičeskogo issledovanija). In: Věstnik BGU. №6/2015. Dostupné online na adrese <https://cyberleninka.ru/article/n/deyatelnost-obschestvennyh-organizatsiy-buryatii-v-usloviyah-stanovleniya-grazhdanskogo-obschestva-rezultaty-sotsiologičeskogo>

¹⁸⁵ Skovajsa, Marek. Občanský sektor : organizovaná občanská společnost v České republice / Marek Skovajsa a kol. Vydání 1. Praha : Portál, 2010. s. 210

¹⁸⁶ Smoljakova, L. A. Sovremennye realii burjatskogo šamanizma. In: Colloquium heptaplomeres. №3/2016. Dostupné online na adrese <https://cyberleninka.ru/article/v/sovremennye-realii-buryatskogo-shamanizma>

„obnovení šamanských tradic a rituálů jakožto základů původního vyznání obyvatelstva Zabajkalska, zachování míru, zdraví, blahobytu lidí žijících v Bajkalském regionu, poskytování duchovní podpory občanům“¹⁸⁷. V současné době se organizace věnuje znovuoživení sakrálních míst na burjatském území, provedení individuálních a společných náboženských obřadů, vědecké činnosti, stavbě prvního v republice šamanského chrámu a shromažďování znalostí o šamanismu. Představitelé „Tengeri“, mezi nimiž lze potkat příslušníky různých národů, podporují etnickou a kulturní rozmanitost a rozvoj národního sebeuvědomění a kladou důraz na to, že zapojit se do jejich aktivit může každý, kdo se zajímá o šamanismus.

V 16. století proniká na území dnešního Burjatska buddhismus a v důsledku jeho interakce a asimilace se šamanismem vznikla tzv. „burjatská forma“ buddhismu. Buddhistická filozofie podstatně ovlivnila život starých Burjatů a proces formování současné burjatské kultury. Na rozdíl od individualistického šamanismu se buddhismus téměř vždy vyznačoval poměrně vysokou mírou sdružování. V Burjatsku je zaregistrováno kolem 70 buddhistických náboženských společností¹⁸⁸, které se aktivně podílí na řešení existujících společenských problémů a těsně spolupracují s jinými NNO. Představitelé burjatského buddhistického duchovenstva zdůrazňují význam veřejně prospěšných projektů a podporují jejich realizaci: poskytují poradenské a sociální služby sociálně ohroženým a znevýhodněným skupinám obyvatel, zaměřují se na ochranu životního prostředí a propagaci zdravého životního stylu, zabývají se výzkumnou a vzdělávací činností. Zvláštní pozornost věnují organizace zachování burjatských národních tradic a popularizaci burjatštiny; například Buddhistická tradiční Sangha Ruska, která je jednou z pěti zastřešujících organizací v této oblasti, každé tři měsíce pořádá soutěže a olympiády v burjatském jazyce¹⁸⁹. Vzhledem k tomu, že buddhismus a jeho učení je nezbytnou součástí života většiny Burjatů, činnost buddhistických náboženských společností, jejímž cílem je rozvoj buddhistických hodnot, zároveň přispívá i k celkovému obrození burjatské kultury.

¹⁸⁷ Oficiální stránky šamanské organizace „Tengeri“ <http://shamantengery.ru/o-nas.html>

¹⁸⁸ Badmacyrenov, T. B. Buddizm Burjatii : strukturnyje, funkcionalnyje i organizacionnyje charakteristiky. In: Jangutov, L. E. Buddizm v obščestvenno-političeskych processach Burjatii i stran Central'noj Azii. Ulan-Ude : Izdatel'stvo Burjatskogo gosudarstvennogo universiteta, 2012. s. 48 – 53.

¹⁸⁹ Oficiální stránky Buddhistické tradiční Sanghy Ruska <http://sangharussia.ru>

4. Shrnutí a výhledy do budoucnosti

Zjistili jsme, že občanská společnost v Burjatsku existovala již v době Sovětského svazu, ale její opravdový rozvoj začal až po pádu komunistického režimu a probíhá dodnes. V této etapě nejsou NNO běžnou součástí sociální reality v tomto regionu, nicméně jejich počet a aktivita roste, a proto lze předpokládat, že v blízké budoucnosti zaujmou důležité postavení v životě republiky. Současné prostředí, v němž organizace občanské společnosti působí, můžeme považovat za poměrně příznivé, i když se zatím ještě vyskytují problémy, které brzdí jejich činnost. V následujících odstavcích jsou shrnuty získané poznatky a na jejichž základě se lze pokusit o pohled na to, jaké příležitosti momentálně existují a jaká jsou nebezpečí rozvoje občanské společnosti na území Burjatska. Přestože závěry kvalitativního badání jsou těžko zobecnitelné a přenositelné, lze se domnívat, že v některých oblastech Ruské federace s podobnými ekonomickými a sociálními podmínkami panuje analogická situace. Jedná se především o odlehlé agrární regiony s nízkou pracovní mobilitou a silnou sociální stratifikací, které se charakterizují etnicky heterogenní populací a monocentrickou strukturou osídlení.

Zásadním problémem, který vyplývá z celostátního kontextu, je absence průhledného legislativního systému. Dnes tvoří právní úpravu NNO více než 15 zákonodárných aktů, což značně komplikuje občanům orientaci v otázkách týkajících se registrace. Kodifikace zákonů, které upravují činnost neziskových organizací, by odstranila rozpory a nejasnosti, jež jsou důsledkem této roztržičnosti, a zjednodušila proces zakládání NNO. Lze očekávat, že rostoucí počet organizací občanské společnosti nakonec dotlačí stát k harmonizaci právních předpisů.

Prostor pro vznik občanských iniciativ se do jisté míry formuje pod vlivem politické situace v zemi. V posledních letech se Rusko vydalo směrem k posílení občanské společnosti, a proto současná státní politika vůči NNO předpokládá těsnou spolupráci a poskytování všestranné podpory. Vzhledem k teritoriálnímu zaměření práce je obtížné posoudit situaci vcelku, avšak dle odpovědí informátorů se vytváří dojem, že strategie vlády Burjatska se z větší části vyvíjí v souladu se stanovenými principy. Vztahy mezi veřejným a neziskovým sektorem nejsou konfliktní, ale zároveň je nelze popsat jako dostatečně partnerské. Neziskový sektor, který by měl být aktivním účastníkem trojstranné spolupráce, zůstává mimo interakci mezi státem a trhem a z ekonomického hlediska zaujímá ve srovnání s nimi méně významné postavení. Ačkoli v některých případech přináší kolaborace s orgány vlády skutečné výsledky, nesystematický charakter komunikace a uzavřenost státní správy znesnadňují proces společného řešení problémů a relativně omezují aktivitu organizací

občanské společnosti. Za škodu považují i to, že stát v první řadě spolupracuje s těmi NNO, které poskytují sociální služby, zatímco mnohé jiné projekty jsou ponechány bez povšimnutí. Nicméně všeobecně lze pozorovat pozitivní transformace ve vztazích státu a občanské společnosti.

Efektivita činnosti NNO záleží na jejich ekonomické samostatnosti, avšak právě v oblasti financování se vyskytují největší obtíže. Hlavním problémem je závislost většiny burjatských organizací na vnějších zdrojích, což znamená, že pokud dojde ke snížení objemů státních dotací nebo soukromých darů, pravděpodobně nedokážou přetrvat. Vzhledem k tomu je nezbytné, aby se NNO zaměřily na zajištění vícezdrojového financování a získání prostředků skrze vlastní příjmy. Celkově nestabilní ekonomická situace v zemi nejen představuje riziko zmenšení státní podpory, ale i negativně ovlivňuje filantropické chování firem a občanů. Kvůli nezájmu lidí o zaměstnání v neziskovém sektoru NNO pocítují deficit kvalifikovaných pracovníků a opírají se především o dobrovolníky. V Burjatsku chybí vzdělávací programy v této oblasti, a proto nástroje pro zvýšení kvalifikace zaměstnanců jsou vytvářeny samotnými organizacemi, což však může škodit jejich kvalitě. Občanský sektor bez ohledu na svůj potenciál v současné době není burjatskou veřejností vnímán jako důležitý ekonomický aktér a tato skutečnost omezuje příležitosti organizací k provozu vlastní hospodářské činnosti.

Spolupráci mezi NNO lze považovat za jeden z klíčových faktorů v rozvoji aktivní občanské společnosti a za efektivní řešení existujících problémů. Proto považují navazování pracovních vztahů za zásadní součást jejich činnosti. Na zkoumaném území však lze pozorovat nedostatek kooperace uvnitř sektoru, který se charakterizuje nejednotností, roztříštěností a nepřítomností rozsáhlých sítí. Jednotlivé NNO si „hrají na svém písečku“ a velmi zřídka navazují pevné horizontální vazby s kolegy. Komunikace zpravidla probíhá na pozadí společných jednání se státní správou a veřejných akcí, a proto se nevytváří specifický prostor pro výměnu zkušeností a diskuse. Nicméně, během posledních let se uskutečnilo několik setkání, která přispěla ke vzniku jakési podoby síťování. Jedná se především o oborové konference, Občanské fórum, veletrhy neziskových organizací atd.

Vzhledem ke zvolené metodice výzkumu se mi, bohužel, nepodařilo zjistit, jaká je úroveň obeznámenosti veřejnosti s koncepcí občanské společnosti, ale na základě provedených rozhovorů a analýzy dokumentů lze předpokládat, že čím dále tím více lidí rozumí povaze NNO a funkcím, které plní. Podobná změna svědčí o tom, že u obyvatelů Burjatska stoupá občanské sebeuvědomění a objevuje se tendence k aktivnímu občanství. Informátoři zdůrazňují, že počet lidí s negativním postojem k jejich organizacím je velice omezený; nejčastěji se těší uznání a dostávají kladné hodnocení. Zatím se však vyskytují

pocity skepse a nedůvěry, které jsou důsledkem komunistické zkušenosti a diskreditace neziskových organizací kvůli podvodům, a proto NNO v současné době intenzivně pracují na zlepšení svého společenského obrazu prostřednictvím využití sociálních sítí a pořádání akcí pro širší veřejnost. Co se týče masmédií, jejich spolupráce s občanskou společností je omezena a má spíše spontánní ráz. Tradiční sdělovací prostředky, k nimž patří například noviny a televize, se tématu neziskových organizací věnují jen vzácně, protože ty podle nich nepřitahují pozornost lidí. Tak se vytváří „začarovaný kruh“: kvůli nezájmu občanů neexistuje poptávka po podobných informacích a kvůli nepřítomnosti daného tématu v masmédiích se nezvyšuje úroveň obeznámenosti s činností NNO.

Organizace občanské společnosti Burjatska dle mého názoru zatím nemůžeme v plné míře vnímat jako Tocquevillovské „školy demokracie“. Je zjevné, že lidé, kteří se podílí na fungování NNO, získávají určité občanské dovednosti a zpravidla jsou politicky aktivnější než ostatní obyvatelé. V rámci organizací se často zapojují do procesu jednání s vládou a do rozhodování o věcech veřejných, čímž se jim tak skutečně otevírá přístup k participaci na politickém životě republiky. Avšak vzhledem k rozsahu a úrovni rozvoje občanské společnosti na burjatském území lze konstatovat, že se jedná o velmi malé procento obyvatelstva. Pěstování demokratických kompetencí je důležitou funkcí organizací občanské společnosti, ale v současné době jde především o to, aby si občané Burjatska plně uvědomili, že skrze sdružování kolem společných zájmů opravdu dokážou ovlivňovat činnost veřejné správy a tím podporovat blahobyt republiky.

Na začátku práce byly představeny dvě hypotézy:

1. Podmínky a možnosti rozvoje neziskových organizací v Burjatsku se zlepšily oproti období těsně po zániku Sovětského svazu.

Tato hypotéza se potvrdila. Díky provedené analýze dokumentů a rozhovorům s informátory se podařilo zjistit, že za 27 let došlo k obrovskému posunu. Je důležité si však uvědomovat, že rozvoj občanské společnosti v Burjatsku stejně jako i v ostatních subjektech probíhá pod vlivem širšího kontextu, jehož hodnocení a analýza představují náročný a rozsáhlý úkol kvůli velikosti Ruské federace a její vnitřní rozmanitosti. Zlepšení postoje vlády k NNO, poskytování finanční podpory, spolupráce veřejné správy a neziskového sektoru – to jsou pozitivní tendence, které však mohou být ohroženy změnou politické ideologie. Vzhledem k výsledku posledních prezidentských voleb lze předpokládat, že Rusko bude pokračovat v naznačeném směru ještě dalších šest let. Nicméně považuji za obrovskou škodu, že současná moc omezuje činnost zahraničních NNO, které by mohly prohloubit znalosti ruských občanů v tomto oboru a valnou měrou přispět k profesionalizaci a rozvoji ruské občanské společnosti.

2. Organizace občanské společnosti Burjatska hrají aktivnější roli v procesu národního kulturního obrození než státní instituce.

Tato hypotéza se potvrdila. Samozřejmě, že vláda Burjatska projevuje zájem o obnovu burjatštiny a burjatských tradic, ale hybnou sílu kulturního obrození představují organizace občanské společnosti. Kromě „sekulárních“ NNO, jimiž jsou výše zmíněné „Burjaad Sojol“ a „Najdal“, se oživením kultury Burjatů zabývají náboženské organizace, které zastupují pro tento region tradiční konfese – šamanismus a buddhismus. Otázka rozvoje burjatské kultury není prioritou státní politiky, a proto je její řešení v rukou občanské společnosti, která však zatím není dost rozvinutá, aby zvládla tento úkol samostatně. Nicméně činnost těchto NNO, i když je do určité míry závislá na státu, má odezvu u široké veřejnosti a přináší pozoruhodné výsledky, zatímco aktivity, které vyvíjí v této oblasti veřejná správa, mají spíše deklarativní charakter.

Výše byly popsány hlavní nedostatky občanské společnosti v Burjatsku, která se dle mého osobního názoru teprve probouzí, a proto ve srovnání se západními státy a evropskou částí Ruska je poměrně slabá a pasivní. Věřím však, že má potenciál k tomu, aby dokázala přispívat k dosahování obecného blaha a podílet se na řešení společenských problémů. Ve snaze podpořit její rozvoj byla v rámci práce zformulována následující doporučení:

- A. Organizace občanské společnosti by se měly soustředit na zajištění vlastních příjmů prostřednictvím vedlejší výdělečné činnosti, což zaručí jejich nezávislost na veřejných zdrojích, finanční udržitelnost a stabilitu.
- B. Organizace občanské společnosti by se měly soustředit na lepší síťování a rozvoj spolupráce uvnitř sektoru. Pro tento účel lze založit koordinační nebo výzkumné centrum, které by představovalo platformu pro jednání mezi jednotlivými NNO.
- C. Organizace občanské společnosti by se měly soustředit na nastavení mechanismů spolupráce se ziskovým sektorem a masmédií, což by mělo přispět ke zvýšení obeznámenosti obyvatel s problematikou občanské společnosti, zlepšení postavení NNO a uznání jejich sociálního a hospodářského významu.
- D. Pořádání společných vzdělávacích akcí a výměna zkušeností s představiteli NNO z centrálních regionů by měly přispět ke zvýšení kvalifikace pracovníků neziskových organizací Burjatska, ale efektivní řešení tohoto problému spočívá v založení studijního oboru se zaměřením na občanský sektor.

5. Závěr

Republika Burjatsko je zvláštní a svébytné prostředí, kde desítky unikátních kultur harmonicky existují vedle sebe. Burjatskou společnost tvoří příslušníci různých národů, kteří se spolupodílí na rozhodování o věcech veřejných a přispívají k jejímu ekonomickému, sociálnímu a politickému blahobytu. Nicméně postupná asimilace a synkretismus představují nebezpečí pro existenci některých zdejších kultur, k nimž patří i kultura Burjatů, která byla během sovětské epochy státem potlačována. Díky zániku SSSR a nastolení demokratického režimu byly národem znovu objeveny burjatská kultura a jazyk; tak začalo burjatské národní obrození, které probíhá i dnes. A v tomto procesu hrají klíčovou roli organizace občanské společnosti.

Ukazuje se, že bez ohledu na omezený počet NNO, které působí v oblasti ochrany burjatské kultury, dosahují tyto organizace určitých úspěchů a přispívají k jejímu rozvoji. Právě díky jejich činnosti se v současné době v Burjatsku slaví Sagaalgaň, přicházejí do módy etnické motivy v oblečení a publikují se knihy v burjatštině, která je obzvláště ohrožena. Organizace se snaží povzbudit občany k tomu, aby se zajímali o vlastní původ a zachovali své kulturní dědictví, a v tom je podporuje i vláda Burjatska. Avšak burjatská společnost, v níž ještě přetrvává tradiční myšlení, se vyznačuje celkovou pasivitou a odtažitostí. Orientace na tradice, klanové vazby a kolektivistický charakter se přiči individualismu a kategoriím postindustriální éry. Vzhledem k celostátnímu a celosvětovému kontextu musí Burjatsko vytvářet instituce, které se považují za „nezbytné“ v moderním státě, ale ztrácí to, co je během století drželo pohromadě.

Demokracie jde bezpochyby ruku v ruce s občanskou společností, která otevírá občanům prostor pro participaci a vyjádření vlastních zájmů a přispívá k pěstování občanské kultury. Vzniká však otázka: Je koncepce občanské společnosti vhodná pro burjatské prostředí, anebo je naprosto nerelevantní? Odpověď pravděpodobně najdeme u Davida Lewise, který mluví o tzv. „adaptivním nařízení“: Pohled na občanskou společnost nesmí být omezen „západní optikou“. Bez přihlídnutí k historickým, kulturním a psychologickým specifikům zkoumaného území je poměrně těžké plně pochopit a ohodnotit aktivitu občanské společnosti, která v Burjatsku nejspíše zahrnuje nejen NNO. Vzhledem k tomu si dovoluji říci, že provedený výzkum pootevřel dveře k otázce, jak lze podporovat rozvoj občanské společnosti tak, aby se uchytla a zároveň nepotlačila ty instituce, které tvoří důležitou součást kultury Burjatska. Je možné, že podobně jako „burjatská forma buddhismu“ vznikne „burjatská občanská společnost“, ale zatím jsme jen na začátku.

6. Seznam pramenů a použité literatury

Abzalov, A. R. Istoričeskije i pravovyje aspekty formirovanija graždanskogo občestva v Rossii. In: Strategii razvitija social'nych obšnostej, institutov i territorij : materialy II Meždunarodn. nauč.-prakt. konf. Jekaterinburg : Izd-vo Ural. un-ta, 2016. Dostupné online na [<http://elar.urfu.ru/handle/10995/44590>]

Amogolonova, D. D. Varnavskij, P. K. Religija v sekuljarizovannom občestvě: buddizm v sovremennoj Burjatii. In: Jangutov, L.E. Buddizm v občestvenno-političeských processach Burjatii i stran Central'noj Azii. Ulan-Ude : Izdatel'stvo Burjatskogo gosudarstvennogo universiteta, 2012.

Badmacyrenov, T. B. Buddizm Burjatii : strukturnyje, funkcionalnyje i organizacionnyje charakteristiky. In: Jangutov, L. E. Buddizm v občestvenno-političeských processach Burjatii i stran Central'noj Azii. Ulan-Ude : Izdatel'stvo Burjatskogo gosudarstvennogo universiteta, 2012.

Badmacyrenov, T. B. Religioznaja situacija i religioznyje soobščestva v Respublike Burjatija. In: Vlast'. №4/2015. Dostupné online na adrese [<https://cyberleninka.ru/article/n/religioznaya-situatsiya-i-religioznyje-soobschestva-v-respublike-buryatiya>]

Borisova, Varvara. Burjati, buddhismus a národní obrození. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti, 2015. Vedoucí práce Zdeněk Pinc.

Disman, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2000.

Dohnalová, Marie. Antropologie občanské společnosti : analýzy a interpretace s přihlédnutím k výsledkům vědecko-výzkumného a pedagogického zaměření Katedry oboru Občanský sektor FHS UK v Praze. Brno: Nadace Universitas Masarykiana : CERM : NAUMA, 2004.

Dzjalošinskij, Iosif. Graždanskoje občestvo v Rossii : nastojaščee smutno, buduščee tumanno. In: Centr gumanitarnych technologij, 2010. Dostupné online na adrese [<http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/5118>]

Frič, Pavol. Občanský sektor v ohrožení? / Pavol Frič (editor), další autoři: Tamara Katuščák, Pavel Mička, Vít Skála. Vydání první. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2016.

- Geertz, Clifford. Interpretace kultur : vybrané eseje. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000.
- Giddens, Anthony. Sociologie. Vyd. 1. Praha : Argo, 2001.
- Hendl, Jan. Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace. Vyd. 2., aktualizované. Praha : Portál, 2008.
- Hroch, Miroslav. V národním zájmu : požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století v komparativní perspektivě. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999.
- Chamutajev, V. A. Burjatskoje nacional'noje dviženije. 1980–2000-e gg. Ulan-Ude : BNC SO RAN, 2005.
- Chamutajev, V. A. Nacional'nyj vopros v Burjatii. 1980 – 2000-e gg. Ulan-Ude : BNC SO RAN, 2008.
- Korpusova, O. J. Dějatel'nost' občestvennych organizacij Burjatii v uslovijach stanovlenija graždanskogo občestva (Rezul'taty sociologičeskogo issledovanija). In: Věstnik BGU. №6/2015. Dostupné online na adrese [<https://cyberleninka.ru/article/n/deyatelnost-obschestvennyh-organizatsiy-buryatii-v-usloviyah- stanovleniya-grazhdanskogo-obschestva-rezultaty-sotsiologičeskogo>]
- Newton, Kenneth. Political Support : Social Capital, Civil Society and Political and Economic Performance. In: Political Studies : Vol 54, 2006.
- Nikitina, E. S. Osobnosti i osnovnyje etapy stanovlenija graždanskogo občestva v Rossii. In: Vlast', №12/2010. Dostupné online na adrese [<https://cyberleninka.ru/article/n/osobnosti-i-osnovnye-etapy- stanovleniya-grazhdanskogo-obschestva-v-rossii>]
- Putnam, Robert D. Bowling Alone : America's Declining Social Capital. In: Journal of Democracy 6:1, Jan 1995.
- Rjabev, V. V. Graždanskoje občestvo sovremennoj Rossii : problemy a perspektivy stanovlenija. In: Věstnik MGTU. №2/2010. Dostupné online na adrese [<https://cyberleninka.ru/article/n/grazhdanskoe-obschestvo-sovremennoj-rossii-problemy-i-perspektivy- stanovleniya>]
- Sajfullin, E. V. Sultanov, E. V. Problemy formirovanija graždanskogo občestva v Rossii. In: Social'no-političeskije nauki. №1/2012. Dostupné online na [<https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-formirovaniya-grazhdanskogo-obschestva-v-rossii-1>]
- Saran, A. J. Legal status of public organizations in the USSR in the 1920s – 1930s. In: Vlast', №6/2017. Dostupné online na adrese [<https://cyberleninka.ru/article/n/pravovoe->

[polozhenie-obschestvennyh-organizatsiy-v-sssr-v-1920-1930-h-gg\]](#)

Skovajsa, Marek. Občanský sektor : organizovaná občanská společnost v České republice / Marek Skovajsa a kol. Vydání 1. Praha : Portál, 2010.

Smoljakova, L. A. Sovremennyje realii burjatskogo šamanizma. In: Colloquium heptaplomeres. №3/2016. Dostupné online na adrese

[\[https://cyberleninka.ru/article/v/sovremennye-realii-buryatskogo-shamanizma\]](https://cyberleninka.ru/article/v/sovremennye-realii-buryatskogo-shamanizma)

Sokol, Jan. Společnost jako komunikace. In: Bergerová, Marcela. Občanský sektor : studie a souvislosti : sborník textů. Moravský Beroun : Moravská expedice, 2002.

Sungurov, A. J. Graždanskoje občestvo i ego razvitije v Rossii. Učebnoje posobie. Sankt-Peterburg : Utas, 2008. Dostupné online na

[\[https://www.civisbook.ru/publ.html?id=184\]](https://www.civisbook.ru/publ.html?id=184)

Tumanova, A. S. Istoričeskij opyt razvitija graždanskogo občestva v pozdněimperskoj a sovětskoj Rossii i sovremennyje tendencii graždanskoj samoorganizacii. In: Graždanskoje občestvo v Rossii i za rubežom. №2/2013. Dostupné online na [\[https://publications.hse.ru/articles/85254950\]](https://publications.hse.ru/articles/85254950)

Zákony a další dokumenty:

Daňový řád Ruské federace, část druhá, od 5.08.2000. Dostupné online na adrese

[\[http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28165/\]](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28165/)

Federální zákon №7 „O neziskových organizacích“, od 12.01.1996. Dostupné online na adrese [\[http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8824/\]](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8824/)

Federální zákon №40 „O změnách jednotlivých zákonů Ruské federace v oblasti podpory sociálně zaměřených neziskových organizací“. Dostupné online na adrese

[\[http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99113/\]](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99113/)

Občanský zákoník Ruské federace, část první, od 30.11.1994. Dostupné online na adrese

[\[http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/\]](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/)

Výsledky sčítání lidu z roku 2010. Dostupné online na adrese

[\[http://burstat.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/burstat/resources/e3eba9004f199c94a0cfb8149d0ea7d8/Итоги+ВПН-2010.pdf\]](http://burstat.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/burstat/resources/e3eba9004f199c94a0cfb8149d0ea7d8/Итоги+ВПН-2010.pdf)

Zákon republiky Burjatsko „O rozpočtu republiky na rok 2018“, od 8.12.2017. Dostupné online na adrese [\[http://budget.govrb.ru/ebudget/Show/Content/196\]](http://budget.govrb.ru/ebudget/Show/Content/196)

Zpráva Veřejné komory republiky Burjatsko, 2015. Dostupné online na [\[http://old.egov-buryatia.ru/index.php?id=5903\]](http://old.egov-buryatia.ru/index.php?id=5903)

Zpráva o stavu občanské společnosti v Ruské federaci za 2017 rok. M. : Obščestvennaja palata Ruské federace, 2017.

Webové stránky:

Informační portál Ministerstva spravedlnosti Ruské federace [<http://unro.minjust.ru>]

Oficiální stránky Buddhistické tradiční Sanghy Ruska [<http://sangharussia.ru>]

Oficiální stránky Provozního fondu prezidentských grantů

[<https://президентскиегранты.рф>]

Oficiální stránky Veřejné komory republiky Burjatsko [<http://old.egov-buryatia.ru>]

Oficiální stránky ekologického fondu „Čistýj Bajkal“ [<http://baikalfond.ru>]

Oficiální stránky nadačního fondu „Najdal“ [<https://vk.com/fondnidal>]

Oficiální stránky občanského sdružení „Burjaad Sojol“ [<http://www.burweb.ru>]

Oficiální stránky obchodní společnosti „Absolut“ [<https://tgabsolut.ru>]

Oficiální stránky podnikatelské skupiny „Titan“ [<http://www.megatitan.ru>]

Oficiální stránky šamanské organizace „Tengeri“ [<http://shamantengery.ru>]

Zpravodajské portály:

Elektronické periodikum „Arig Us Online“ [<https://arigus.tv>]

Elektronické periodikum „Inform Polis“ [<https://www.infpol.ru>]

Elektronické periodikum „Vedomosti“ [<https://www.vedomosti.ru>]

Portál o sociálním podnikání „Novyj biznes“ [<http://www.nb-forum.ru>]

Zpravodajská agentura „Baikal Daily“ [<https://www.baikal-daily.ru>]

Zpravodajská agentura „Bajkal Media Konsalting“ [<https://www.baikal-media.ru>]

Zpravodajská agentura „Russkaja služba BBC“ [<https://www.bbc.com/russian>]

Zpravodajský server „Novaja Burjatija“ [<https://newbur.ru>]

Rozhovory:

Rozhovor s informátorem č. 1, Ulan-Ude, leden 2018

Rozhovor s informátorem č. 2, Ulan-Ude, leden 2018

Rozhovor s informátorem č. 3, Ulan-Ude, leden 2018

Rozhovor s informátorem č. 4, Ulan-Ude, leden 2018

Rozhovor s informátorem č. 5, Ulan-Ude, leden 2018

Rozhovor s informátorem č. 6, Ulan-Ude, únor 2018

Rozhovor s informátorem č. 7, Ulan-Ude, únor 2018

Rozhovor s informátorem č. 8, Ulan-Ude, únor 2018